

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Radyo

Nurgün KOÇ

Karabük Üniversitesi

KOÇ, Nurgün, Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Radyo. CTAD, Yıl 8, Sayı 15 (Bahar 2012), 69-103.

Radyo, XX. yüzyılın başlarından itibaren insanlığın en büyük icatlarından biri olarak görülmüş ve hemen hemen her toplumda sihirli kutu olarak tanımlanmıştır. XXI. yüzyılın önü alnamayan teknolojik gelişmeleri karşısında saltanatını kaybedeceği düşünülse de böyle olmadığı radyonun hâlâ yaygın biçimde dinlendiği görülmektedir. İcat edildiğinden bu yana radyo çeşitli amaçlarla, enformasyon, eğlence, propaganda vb. kullanılmıştır. Pek çok devlet, insanlara ulaşmanın en kısa ve kolay yollarından biri olan ve bu yüzden kısa süre içinde gazete ve derginin yerini alan radyodan yararlanma yoluna gitmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında radyonun en fazla propaganda amacıyla kullanıldığı görülmüştür. Türkiye’de de 1920’li yılların sonlarından itibaren dinleyicisiyle buluşan radyonun gücünden yararlandığı görülmektedir. Kurulan yeni devletin politikasını benimsetmesinde, rejimin yerleştirilmesi çabasında radyo önemli bir araç olmuştur. Uzun süre devlete bağlı bir kurum olan radyoda yapılan sosyal, siyasal ve kültürel içerikli yayınlarla yeni düzenin benimsetilmesi gayreti açıkça görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: radyo, politika, kültür, sanat, propaganda.

KOÇ, Nurgün, Radio at the Early Period of the Turkish Republic. CTAD, Year 8, Issue 15 (Spring 2012), 69-103.

Radio is seen as one of the most important inventions of mankind since the beginning of the 20th Century and called “the magic box” in the entire world. Even though it could be considered that radio has been losing its popularity against the rapid technological development of the 21st Century, it is still popular and widely used. Radio has been used for several purposes such as the instrument of information, entertainment, propaganda and so forth. Several states facilitated the radio as the easiest way to get in touch with the society rather than the newspapers and the magazines. Particularly, radio was used as the means of propaganda in times of the World War II. At the same time, the authorities also enjoyed the power of radio in Turkey from the beginning of the 1920’s. The radio was a crucial instrument for construction of the new regime and introduction of the governmental policies.

The radio as a public institution was under the state control for several years and the programmes broadcasted with political, social and cultural content were all simply served for the introduction of the new order.

Keywords: radio, politics, culture, arts, propaganda

Giriş

Radyo ve televizyonun sahnedeki yerlerini almalarıyla genel yapısını kazandığı sanılan kitle iletişim sistemleri özellikle son yıllardaki gelişmeleriyle artık tanınmaz hale gelmişlerse de¹ bu çalışma ile radyonun, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki siyasal, sosyal ve kültürel yapıya etkilerinin ortaya konması amaçlanmaktadır. Ülkemizde ilk radyo yayını 1927'de yapılmıştır. Radyonun teknik koşullarının uzun süre iyileştirilemediği anlaşılmaktadır. Öyle ki İstanbul ve Ankara Radyoları yanında üçüncü bir radyonun, İzmir Radyosunun kurulması 1950'leri bulmuştur. Atatürk'ün de işaret ettiği önemi özellikle devlet yöneticileri tarafından fark edildikten sonra radyo uzun süre devletin resmi yayın organı olarak varlığını devam ettirmiştir.

Radyonun İşlevi ve Beklentiler

Genel olarak bir radyo işletmesinin idari, teknik ve yayın olmak üzere üç bölümden oluştuğu söylenebilir. Bunlardan radyo yayını radyo işletmesinin görünür kısmıdır, yani idari ve teknik bölümlerin halka arz ettiği sestir. Bu ses dinleyicilerin ihtiyaçlarına, istek ve zevklerine göre şekillendirilir. Bu nedenle radyo bazen bir profesör, bir düşünür, bir politikacı; bazen bir aktrist, şarkıcı, kısacası "*harsî tesirlerden eğlendirici sese kadar her şeydir*". Radyo yayını söz çeşitleri ile müzik çeşitlerinin radyo işletmesinden beklenen amaca yönelik olarak düzenlenmesinden oluşur. Radyo yönetiminde en modern yöntemler uygulanıp yabancı radyolar taklit edilebilecekse de radyo yayını böyle olmamalı, ulusal bir ses olmalıdır. Çünkü ona yapısını kazandıracak olan ulusal ihtiyaçlar ve zevklerdir.²

Gazeteci Yunus Nadi o dönemde radyoyu şöyle tanımlar: "Şimdi artık evinizde otururken önünüzde duran küçük makinenin düğmesini çevirerek bütün dünya şehirlerini dolaşabilirsiniz. İsterseniz Londra'daki mükemmel orkestrayı dinleyiniz, derseniz Paris'te olup biteni anlayınız. Şu alkışlar içinde bağırarak, adeta böğürerek nutuk veren adam M. Hitler'dir. İtalya'dan akseden

¹ Korkmaz Alemdar- Raşit Kaya, *Radyo- Televizyonda Yeni Düzen Dünya Deneyi ve Türkiye'deki Araştırmalar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1993, s. 3.

² Hicri S. Sezen, "Radyo Konuşmaları", *İleri Yurt Aylık Kültür Dergisi*, C: I, Sayı: 5- 6, Ağustos-Eylül 1945, s. 14.

kocaman uğultu zafer şenlikleridir. Viyana Radyosundan on bin kişilik bir sınıfa ders veriliyor. Dilerseniz bu sınıfa siz de girin ve o dersleri siz de takip edin. Bakın. Rusya büyük inkılabının destanını evire çevire söylüyor ve söyleye söyleye bitiremiyor. Sayılmakla bitecek gibi değil. Bin bir istasyondan bin bir ses, ve adeta diyebiliriz ki bin bir türlü ses. İşte bütün dünyayı bir tek odanın içindeki küçücük bir kutuda komprime halinde emrinize amade tutan mucize: Bu radyodur.”³

Radyo, bir kültür aracı olarak eski çağlardaki toplanma yerleriyle, agoralarla karşılaştırılır. Örneğin antik Grek medeniyetindeki site ya da şehir devletinde, devlet ve kültür işlerine halkın katılımının sağlanması agora yani şehrin meydanı ile sağlanmıştır. Radyo da dünyayı bir agoraya çevirmiştir denilebilir. Radyo sayesinde kelam yani söz, söyleyeni de dinleyeni de uçsuz bucaksız dünyada insanların toplandığı, birbirlerini dinledikleri, fikir alış verişinde buldukları adeta bir şehir meydanı hüviyetine sokmuştur.⁴

“Radyo, modern devirlere damgasını vuran bir kültür vasıtasıdır.” Matbaanın icadı medeniyet üzerinde nasıl eşsiz bir etki yaratmışsa radyonun keşfi ve halk yığınları arasında yayılması da muasır insanlık üzerinde onun kadar belki de daha fazla etki yapmaktadır. Matbaa ile matbu yani yazılı söz yayılmış, böylece medeniyete o zamana kadar görülmemiş bir hız vererek orta çağın kasvetinin bir vuruşta yıkılması sağlanmıştı. Radyo ise yalnızca “söz”ü yaymaktadır. Fakat o kadar hızlı ve o derece doğrudan doğruya, aynı zamanda da arka arkaya ve aralıksız yapmaktadır ki, bunun yanında matbu söz bir nevi hiyeroglif gibi kalmıştır. Bu durumun sosyal ve psikolojik etkilerini en iyi biçimde İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşın şekli ispat etmektedir. Dünyada şimdiye kadar böylesine tuhaf bir savaşın yaşanmadığına ve askeri tebliğlerde bile farklılıklar olduğuna inanılıyorsa bunun nedenini radyoda ve radyonun uluslararası değişmelere sebep olmuş önemli gücünde aramak gerekir.⁵

Burhan Belge’ye göre radyonun icadı ile insanların onu en gerekli eşyalarından görmeleri arasında çok az zaman geçmiştir. 1940’larda pek çok evde telefon, pek çok kahvehane ve lokantada buzdolabı olmamasına rağmen radyo vardı. Bir zamanların gramofon istilasını dahi radyonun yanında hiç kalmıştır. “Bunun başta gelen sebebi, radyonun, tefekkür bakımından dahi, modern insanın

³ Yunus Nadi, bu fen mucizesinin ülkede güçlü biçimde kurulmadığını ve bunun büyük bir eksiklik olduğunu ifade eder, Bkz., “Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo”, *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 3, 25 İkincikanun 1936, s. 1. (Yunus Nadi’nin 20 İlkkanun 1936 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’ndeki yazısından). Aynı eleştiri sonraki yıllarda da devam etmiş, Türkiye’de henüz normal radyo yayınlarını düzgün bir biçimde yapabilmek için uğraş verilirken dünyanın başka yerlerinde televizyon yayıncılığının dev adımlarla ilerlediği vurgulanmıştır, Bkz., “Eğlence Yerlerinin İflâsına Doğru”, *Radyo Haftası*, C: I, Sayı: 8, 15 Temmuz 1950, s. 22.

⁴ “Başlarken”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 1.

⁵ *agm.*

uzviyetine uygun olmasıdır.” Modern insan XIX. yüzyıl insanlarının tersine öğrenmek istediğini çabuk ve kolay öğrenmek ihtiyacındadır. Bilginin en kolay edinileni ise kulaktan duyulanıdır. Öyle ki bilginin bir kulaktan girip diğerinden çıkmasında bile aceleyi hayat düsturu yapmak zorunda kalan modern insan için hoş bir taraf vardır. Radyo konusunda modern insanın istediği ve ihtiyacı olan haber, bilgi ve sanattır. Modern cemiyet insanın bu gereksinimlerini radyo icat olunmadan önce de bildiğinden radyonun icadı bunlara süratle ve mükemmel bir biçimde yanıt vermeye başlamıştır. Radyonun her tarafta yayılmasının diğer bir nedeni de budur. Radyo gazetesinin birçok bakımdan yerini tuttuğundan⁶ hemen her ülkede gazeteler üzerinde köreltici bir etki yapmıştır. Radyo bu üstünlüğünü devam ettirecektir. Çünkü *“daha seyyal, daha çevik ve daha kolaydır”*. Gazetede ki bilgi kürsüdeki kadar ulamaca değildir. Radyodaki ise çok daha halka göredir. Neden ibaret olmak istiyorsa beş on dakika içinde ispat ederek kalkıp gitmelidir. Aynı zamanda bunu çok cazip bir biçimde yapmalıdır aksi halde düğme yerinden oynatılacaktır.⁷

Dönemin en kuvvetli ve verimli yayın aracı olan radyo aynı yerden ve aynı zamanda ülke içi ve dışında milyonlara hitap edebildiği düşünüldüğünde müthiş bir kuvvettir. Radyonun mesafe ve mekân tanımayan haşmetli saltanatından yararlanmayan tek bir medeni ulus kalmamıştır. Radyosu olmayanlar kendilerini şanssız saymaktadırlar. Neredeyse zorunlu gereksinimler arasına girmiştir. Öyle ki köyler arasında, radyosu olan köyün itibarı olmayana göre yüksek tutulmaktadır.⁸

Radyo dünyanın diğer ülkelerinde de en başından itibaren kültür, eğitim, politika, eğlence vb. işlevleriyle karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Romanya’da müzik, tiyatro temsilleri ve öğretici konuşmalardan ibaret olan “Mektep Gençliği Saati” adlı bir program yayına girmiştir. Japonya’da da okul eğitimine

⁶ Benzer karşılaştırma radyo ile televizyon arasında da yapılmıştır. Televizyonun sinemayı öldüreceğini iddia edenleri doğrulayan gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Yapılan istatistiklere göre televizyon yaygınlaştıkça sinemaya gidenlerin sayısı azalmaktadır. Diğer eğlence yerleri de olumsuz biçimde etkilenmektedir. Gazete ve dergi satışları düşmektedir. Spor sahalarına bile etki etmiş, son zamanlarda futbol maçlarına gidenlerin sayısı önemli oranda azalmıştır. Bkz., “Eğlence Yerlerinin İflâsına Doğru!”, *Radyo Haftası*, C: I, Sayı: 8, 15 Temmuz 1950, s. 22. Televizyonun icadı dolayısıyla bu kez radyoya atfedilen mucizevi işlevlerin kat kat fazlası ifade edilmektedir: “Televizyon bizim için hâlâ bir masal âleminin kullandığı bir âlet, sihirli halı gibi bir şeydir. Radyonun harikulâdeliği karşısında alışan ve artık şaşmayan şuurumuz, şimdi televizyonun kilometrelerce uzakta bulunan bir adamı radyo kutumuz gibi bir kutunun önündeki camda görmek, akıl durdurucu bir şeydir. İşte bu bakımdan televizyon bizim için fevkalâde enteresan bir mahiyet taşımaktadır. Gelen haberlere göre Amerika Dışişleri Bakanlığı hariçte propaganda yapmak için televizyondan istifade etmeği düşünmüş, bunun için de Temsilciler Meclisinden tahsisat istenmesine karar verilmiş. Teklifte, Türkiye, Endonezya, Filipinler, Japonya ve Batı Almanya’da televizyon projeksiyonları yapılması vardır.”, Bkz., “İzmir Radyosu ve Türkiye’de Televizyon”, *Radyo Haftası*, C: I, Sayı: 8, 15 Temmuz 1950, s. 16.

⁷ Burhan Belge, “Radyo ve Gazete”, *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 1.

⁸ Vedat Nedim Tör, “Radyonun Büyüsü”, *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 15.

dair yayınlar yapılmakta ve bu konu etrafında ülkede çeşitli şehirlerde birlikler oluşturulmaktadır. 1940 yılında başlayan çalışmalarla başta Tokyo olmak üzere ilim, edebiyat, okul temsilcileri ve çocuk yayınlarıyla ilgili programlar yapmak amacıyla özel komisyonlar oluşturulmuş, ayrıca bu çalışmaları içeren bir dergi çıkarılmıştır.⁹

Fransa sanattaki zenginliğini radyo aracılığıyla tüm dünyaya sunma fırsatını elde etmiş, Fransız Radyolarının müzik programları Avrupa radyolarında önemli bir yer tutmuştur. İtalya'da siyasal durum dolayısıyla radyo programlarındaki propagandanın arttırıldığı görülmektedir. Programlarda yabancı müziğe mümkün olduğunca az yer verilmiş ve İtalyan müziği dörtte üç oranını bulmuştur. Dinleyiciler bundan çok da şikâyetçi değildirlen. Özellikle İtalyan opera müziği çok zengindir. Yaklaşık on yıl önce ilk radyo yayınına başladığında İspanyol programları bariz bir mükemmellik gösterse de sonraları İspanyol Radyosu uzun bir durağanlık dönemi geçirdi. 1935'te İspanyol radyo istasyonlarının birkaçında eski başarıları ulaşabilmek için bazı çabalar görülmüştür. Alman radyo neşriyatında da bir başka yönden olmak üzere bazı gelişmeler görülmektedir. 1934 yılında dinleyiciler arasındaki genel kanaat Nazi Almanyası'nın radyo programlarında % 78 oranında propagandaya yer verildiği şeklinde iken 1935'de propagandanın hissedilir biçimde azaltıldığı, ya da aynı oranlar korunsun bile daha belirsiz, ustalık ve milli duyguları okşayacak biçimde dinleyicilere sunulduğu anlaşılmaktadır.¹⁰

Savaş devam ettiği sürece Almanya'da Köln, Stuttgart ve Frankfurt radyolarının başlıca görevi cephelerdeki askerlerle ilgilenmek, onlara cephe gerisindeki haberleri duyurmak ve kendileri için öğretici ve eğlendirici programlar hazırlamaktı. Diğer yandan Alman radyolarında önceden beri çocuklara yönelik olarak hazırlanan öğretici programlara daha fazla önem verilmiş, bu yayınlar, savaş yüzünden erkeklerin cephede olmasından dolayı daha çok çalışmak zorunda kalan ve çocukları topluca bakımevlerine, çocuk bahçelerine alınan kadınlara ve onların bakıcılarına yardım etme amacına yönelmiştir.¹¹

Türkiye'de de kuruluşundan itibaren¹² radyodan çok yönlü yararlanılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında radyodan kalkınma davasında önemli faydalar

⁹ "Mektep Neşriyatı", *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 28.

¹⁰ "1935 Senesine Bir Bakış", *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 1, 11 İkincikanun 1936, s. 1.

¹¹ "Harp ve Radyo", *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 28.

¹² Hükümet tarafından ilk merkezi radyo yayını yapılması kararı 1926 yılında alınmıştır. Devletin elindeki yayın yapma tekelini *telsiz telefon neşriyatı müsaadesi* olarak 10 yıllık süreyle özel bir şirkete devredilmiştir. Bu şirkete, Ankara ve İstanbul'da kurulmuş bulunan verici istasyonları ile hükümetin onaylayacağı diğer illerdeki alıcı ve verici istasyonlarının kurulması ve işletilmesi yetkisi verilmiştir. İstanbul'da önce Galatasaray'daki Büyük Postane'de, Ankara'da ise Ankara Palas'ın bodrum katında başlayan deneme yayınlarından düzenli yayınlara ne zaman geçildiği kesin olarak

beklenmiştir.¹³ Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, 27 Ekim 1934'te Başvekâlet'e gönderdiği yazıda 2444 no.lu radyo programlarının denetiminin Matbuat Umum Müdürlüğü'ne verildiğini, şimdilik Ankara Radyosunda ve gerekirse İstanbul Radyosunda da yayınlanmak üzere bir program hazırlandığını söylerken, bu programın hazırlanmasında;

- 1.Hükümet'in icraatının halka bildirilmesi,
- 2.Hükümet'in halka anlatmak istediği sorunların fikirler halinde ifadesi,
- 3.Kültür seviyesinin yükseltilmesinin amaçlandığını, belirtmiştir.¹⁴

Atatürk'ün 1935 yılındaki Meclis'i açış konuşmasında kültürel konularla birlikte radyonun önemine de işaret ettiği görülür: "*Aydın sayımlar! Kültür kınarımız, yeni ve modern esaslara göre, teşkilâtlandırmaya durmadan devam ediyoruz. Türk tarih ve dil çalışmaları, büyük inanla beklenen ışıklı verimlerini şimdiden göstermektedir. Ulusal musikimizi, modern teknik içinde yükseltme çalışmalarına, bu yıl daha çok emek verilecektir. Ulusal kültür için pek lüzumlu olduğu gibi, arsulusal ilgiler bakımından da yüksek değeri belli olan radyo işine önem vermeniz çok yerinde olur.*"¹⁵

Radyonun, güzel sanatların toplum hayatındaki yakınlaştırıcı ve birleştirici rolüne ne derecede katıldığı sorgulanarak bireyleri müzik ve edebiyatta ortak zevklere doğru götürdüğü ve toplum hayatında önemli bir yer aldığı vurgulanmıştır. Farklı uğraşların ve yaşam biçimlerinin farklılaştırdığı insanlar bir sanat eseri karşısında duydukları heyecanla nasıl birbirleriyle kaynaşırlarsa radyonun da bunu ses olarak sağladığı belirtilmiştir.¹⁶ Kültür yayınında büyük hizmetler yapan bu muhteşem aletin düğmesini her akşam çeviren binlerce ailenin eğlenceli bir biçimde bilgisinin yükseltildiği¹⁷ ülkedeki güzel ve yararlı yeniliklerin tamamı gibi radyonun da "Kamâlizm" eseri olduğu vurgulanır.¹⁸

bilinmemektedir, Bkz., Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna*, Ankara 1980, s. 13,30, Zikr., Meltem Ahiska, *Radyonun Sibirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznelik*, Metis Yayınları, İstanbul 2005, s.107,111. Atatürk, 1938 yılı TBMM'nin açılış konuşmasında geçen sene yapılmasına başlanan radyo merkez stüdyosunun tamamlandığını bildirir, Bkz., Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, İ: 1, C: I, 1.11.1934.

¹³ Sezen, *agm.*, s. 14.

¹⁴ BCA, 030.10.129.929.1.

¹⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 1, C: I, 1.11.1935.

¹⁶ Sezen, *agm.*, s. 14.

¹⁷ Radyo'dan halkın seviyesini yükselmesi beklentisi sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Bir radyo programındaki (Radyonun Sesi) amaç şöyle ifade edilmektedir: "İçtimâî hayatımıza kolayca nüfuz edebilmek kuvvetini taşıyan bu muazzam icadın zevklerimizimizi inceltmesini, seviyemizi yükseltmesini ve hele günlük hayat mücadelesinde uğradığımız bin bir hayal kırıklığını tamir etmesini istiyoruz.", Bkz., Hikmet Münir, "Radyonun Sesi' Üzerine", *Radyonun Sesi*, Sayı: 1, 28 Şubat 1953, s. 1.

¹⁸ A.P., "Modern Türkiye ve Radyo", *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 1, 11 İkincikanun 1936, s. 1.

Radyo ve Politika

Propaganda, insanların duygu, düşünce ve hatta inançlarını da etkileyen bir yöntemdir. İnsanlığın var olduğu, ilk devlet biçimlerinin ortaya çıktığı devirlerden beri propagandanın var olduğu tahmin edilir. Yöntemler değişse de propaganda hep kullanılmıştır. Devletlerarası mücadelede zafere giden yolun yalnızca güç kullanmakla mümkün olmadığını gören ülkeler propagandaya önem verdiler. XX. yüzyıla kadar devletler oldukça basit propaganda yöntemleri kullanırlarken XX. yüzyılda insanlar üzerinde büyük etki yaratmış olan gazete, radyo ve televizyon gibi yaygın kitle iletişim araçlarından yararlanılma yoluna gidildi. Televizyonun, henüz gündelik yaşamı bu derece etkilemediği, okuma yazmanın yaygın olmadığı ve gazete basıp dağıtmanın da kolay olmadığı dönemlerde en etkili iletişim aracı radyoydu. Bu nedenle işitsel yayıncılıkla ilgili olarak, siyaset ve propaganda tarihinde *Radyo Savaşları*, *Parazit Savaşları* ya da *Radyonun Altın Yılları* denmesi söz konusu olacaktır. Kendi ideolojilerini yaymak isteyen iktidarlar, bağımsızlıkları için mücadele veren ülkeler ya da çeşitli topluluklar radyonun bu gücünü kullanmışlardır.¹⁹

Türkiye’de de 1930- 40’lı yıllardaki propaganda araçlarının en etkili radyodur. Radyonun sesi bir anda tüm dünyayı sarar ve kucaklar. Bu yüzden savaş yılları içinde savaşan devletler cephede yapamadıklarını radyo ile yapmak, başarısızlığı radyo edebiyatı ile örtbas etmek, herhangi bir başarıyı da yine aynı şekilde abartarak propaganda aracı haline dönüştürmek gayretiyle hareket etmişlerdir.²⁰

Yeni Ankara istasyonunun yapılarak radyo yayınının devletin eline geçmesinden itibaren radyo günlük hayatın önemli bir parçası olmasının yanı sıra devletin halka seslenişinin önemli bir aracı olmuştur.²¹

Yunus Nadi ise, radyonun devletin en önemli araçlarından biri olması gerektiğini ama bunun başa rılamadığını söyler: “Bütün dünyada olup biteni bütün milletçe daima gözlerimizin önünde tutamamışlığımız bir eksikliklerdir. Fakat bu işte kendimizi bütün dünyanın konseri içine karıştırmamış olmamız daha büyük bir eksikliklerdir. Hele kendi memleketimiz içinde bütün milletçe bu fen mucizesinden istifade ederek hergün samimî ve canlı bir aile toplantısı haline geçememiş olmamız bu yoldaki eksikliklerimizin en büyüğüdür. Türk milletinin cumhuriyet rejiminden daima el ve kafa birliği ederek ileri götüreceği terakki hamlelerini bize temin edecek olan vasıta işte bu

¹⁹ Huriye Kuruoğlu, *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayın, Ankara 2006, s. 8, 11. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında radyonun savaşa katılan devletler tarafından bir propaganda aracı olarak kullanılması hakkında Bkz., s. 12-37.

²⁰ “Radyoda Yabancı Dillerle Yaptığımız Neşriyat”, *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 14.

²¹ “Başlarken”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 1.

radyodor ve şaşılacak bir ağır alışla onu biz şimdiye kadar ihmal edegeldik, ve henüz hallini ehemmiyetle göz önüne almış ta bulunmuyoruz.”²²

Her ne kadar Yunus Nadi, bu konudaki girişimleri yetersiz bulsa da radyo üzerinden rejimin yerleştirilmesi için çeşitli yayınlar yapıldığı bilinir. *Radyo Programı* dergisindeki bir yazıdan anlaşıldığına göre Recep Peker’in İnkılâp Tarihi dersleri radyodan naklen yayınlanarak halkla buluşturulmuştur: “... *inkılâpçılardan birisi de Recep Peker’dir. Böyle bir şahsiyetin inkılâpçı zihniyetini öğrenmek, inkılâbımızın millî anlayış ve insanî görüş hakkındaki hükümleriyle de alâkadarı. Radyo ile Türk milletine neşrolunan bu dokuz konferansın ders saatleri kadrosunu geçmediğini de biliyoruz. Fakat, gerek söylenmek istenilen fikirler ve gerek birer inkılâpçı nassına dayanan inanışlarda bir eksiklik de göze çarpmıyor*” denmektedir.²³

Yine aynı şekilde, CHP Genel Sekreteri adına Münir Akkaya tarafından Halkevi Başkanlığına 22 Ağustos 1936 tarihinde çekilen telgrafla, Türk Dil Kurultayı’nın 24 Ağustos’ta açılacağı, Atatürk’ün açtığı parlak devrim çalışmalarından birinin ülkenin her köşesinde layığıyla parlak ve canlı geçmesini istediklerini belirtir. Dil kurultayının açılış ve çalışmalarının halka aktarılmasında öncelikli olarak radyodan yararlanılması yoluna gidildiği görülür. Radyoların buna göre hazırlanması gerektiği bildirilmekte, yapılması gerekenler sıralanmaktadır. Radyosu olan yerlerdeki parti teşkilatı ve halkevlerinde uygun meydanlara hoparlörler koymak suretiyle mümkün olduğunca çok yurttaşın kurultayda söylenenleri dinlemesinin sağlanması, radyosu bulunmayan halkevlerinde ve parti teşkilatlarında ise buldukları yerlerdeki özel kurumlar ve şahıs radyolarından yararlanma yoluna gitmeleri bildirilmektedir.²⁴

Başbakan Refik Saydam radyoda yaptığı konuşmada *‘Hükümetiniz; tatlı, acı hiçbir hakikati sizden gizlemez’* demiştir. Tatlı ya da acı bütün gerçekleri halka ulaştırmak ve bu yolda halkın kulağı, Hükümetin de ağzı olmak Ankara Radyosunun zaman zaman üstlendiği büyük ve onurlu bir görevdir.²⁵

İstatistik Umum Müdürü Celal Aybar tarafından 1938 yılında verilen bilgiye göre o tarihte Ankara’da 5.016, İstanbul’da 16.933, İzmir’de 2.415, diğer vilayetlerde de 9.389 olmak üzere toplam 33.753 radyo cihazı bulunmaktaydı.²⁶ Basın ve Yayın Umum Müdürü Selim Sarper, yapılan araştırmalara göre 1941 yılında evlerde bulunan 66 bin kadar radyo cihazı; halk odaları, kışlalar, ordu evleri, Köy Enstitüleri, lokanta ve kahvehane gibi umumi yerlerde bulunan 34 bin kadar cihaz ile ortalama 3 milyona yakın radyo dinleyicisi bulunduğunu

²² Nadi, *agm.*, s. 1.

²³ Bkz., Hâbil Âdem Pelister, “Üniversiteden Naklen Radyo ile Neşredilen Recep Peker’in İnkılâp Dersleri”, *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 13, 4 Nisan 1936, s. 3-5.

²⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01.3.13.15.

²⁵ Selim Sarper, “Ankara Radyosu Milletın Emrinde”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 4.

²⁶ BCA, 030.10.24.138.16.

söyler. 1943 Temmuz ayı istatistiklerine göre abone sayısının 148.488'e çıktığı, dolayısıyla bu rakama yüzde otuz daha eklenerek Türkiye'de 4 milyon radyo dinleyicisinin bulunduğunu belirtir.²⁷

Radyo cihazı sayısının hızla arttığı belirtilirken radyonun Hükümet ile halk arasındaki köprü görevini başarıp başaramadığı sorgulamasında bazı örnekler yer verilir: radyo haberlerinin özellikle Hükümetten gelen haberlerin halk üzerinde çok açık etkilerinin gözlemlendiği belirtilmektedir. Başbakan Refik Saydam'ın ülke topraklarının imkân dâhilinde ekilmesi gerektiğine işaret eden konuşması üzerine Zonguldak'tan gönderilen telgrafta, evlerinin önündeki çiçek bahçelerini bozarak yerlerine sebze meyve vs. yiyecek mahsulü ektikleri söylenmektedir. Bu küçük fakat önemli fedakârlıkla vatandaşlar güzel çiçek bahçelerinden iktisadi savaş uğruna vazgeçmişlerdi. Konuşmanın ertesi günü, altın spekülâtorlerine işaret eden Başbakanın sözlerinin etkisiyle altının fiyatı birkaç lira birden düşmüştü. En az üç milyon yurttaş tarafından dinlenen Ankara Radyosu halkın kulağı ve Hükümetin ağız olduğu kadar bu çeşit olumlu reaksiyonlara da vesile olmaktadır.²⁸

Hemen hemen bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de radyodan devletin amaçları doğrultusunda yararlanılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi tarafından güçlü propaganda araçları olarak görülen gazete, radyo ve sinemanın Türkiye'deki durumu irdelenirken radyo hakkında şu görüşlere yer verilir: *"Memlekette kuvvetli radyo santrali yapıldıktan sonra yalnız Halkevlerini değil bütün memleketi radyolaştırmak lâzımdır. Her köyün bir radyosu olmalıdır. Bunun için radyo gümrüğünü en az hadde indirtmeğe çalışacağım. Köylerin nasıl radyolaşacağı hakkında ayrıca proje ve raporumu hazırlayacağım.*

Artık memleket mükemmel bir radyo santraline malik olduktan sonra bunun programının çizilmesi mühim bir meseledir. Bence radyolarla yapılan propaganda iki kısımdır. Biri direkt propaganda diğeri ise bilvasita propagandadır. Direkt propagandalar insan ruhu üstünde çok defa müspet bir tesir yapmadığı gibi aksülamelleri olur (söyleyiniz mütemadiyen söyleyiniz her halde bir iz bırakır) nazariyesi her zaman ve her yerde doğru ve kabili tatbik değildir.

²⁷ BCA, 030.10.129.929.9. Ahıska, İstanbul Radyosunun yaptığı yayınlarla ilgili olarak, 1927'de Türkiye'de radyo alıcısı olan kayıtlı sadece 1.178 kişi bulunduğunu, 1935'e gelindiğinde dahi bu rakamın 6.082'ye ulaşabildiğini, yarısından çoğunun İstanbul'da bulunduğunu, bir kısmının yabancılara ait, yüzde otuz kırkının ise azınlıkların sahip olduğu radyo cihazı olduğunu belirterek İstanbul Radyosunun yaptığı yayınların büyük ölçüde milli gayeler taşımamasının gerçekçi olduğunu söyler. Teknik yetersizlikler de göz önünde bulundurulduğunda radyodan beklenen medenilik görevini yerine getirmesi planlı ve amaçlı değil şahsi çabalara bağlı kalıyordu, Bkz., *age.*, s. 119.

²⁸ Sarper, *agm.*, s. 4.

Bilâvasıta propagandaların bu meselelerde daha ziyade tesirleri olur. Bununla beraber birçok vaziyetler vardır ki doğrudan doğruya söylemek halkı tenvir eder ve çok faydalı olur. Velhasıl propaganda adı altında radyoda yapılacak propagandanın mahiyetini yaşanan zaman tayin edecektir. Radyo programlarının tanziminde her halde Genel Sekreterlik makamı alâkalı olmalıdır. Buna dair ayrıca bir talimatnamede tanzim edilmelidir.”²⁹

17 Aralık 1941’de CHP Genel Sekreterliği tarafından Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper’e gönderilen yazıda, radyo yayınlarıyla ilgili bazı noktalara işaret edilmekte, programlarda yer verilmesinin önemine değinilmektedir. Burada özellikle ziraat ile geçinen köylülere yararlı programların yapılması gereği üzerinde durulur. Tarım, ticaret ve sağlık konularında, kanun ve mevzuatla ilgili halkın bilinçlendirilmesine yönelik programlara ağırlık verilmesi istenir. Çoğunlukla halkevlerinde Perşembe ve Cuma akşamları yapılan düğün, nişan vb. gibi törenlerde halkın bir araya geldiği zamanlarda evlenme, çocuk, aile ile ilgili konular, milli marşların çalınması şeklindeki programlara yer verilmesi gerektiği belirtilir.³⁰

Radyoda yabancı yayınlara da önem verilmiştir. Basın ve Yayın Genel Müdürü Selim Sarper, 4 Ağustos 1944’te, Başbakanlığa, Suriye, Irak, Mısır, Cezayir ve İran’da halkın bir arada bulunduğu yerlerde insanların Türkçe bilen bir dinleyici etrafında toplanarak Ankara Radyosunun *Radyo Gazetesi*’ni dinleyip tercüme ettirdiklerini belirtmektedir. İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Almanya gibi ülkelerde de Ankara Radyosunun örnek alınarak yayımlar yapıldığının çoğu kez tespit edilmiş olduğunu ifade eder. Yine yurt dışındaki Türk vatandaşlarına ve Türk azınlıklara yapılan hitaplar ve Fransızca, İngilizce, Grekçe, Arapça, Farsça, Bulgarca ve Urduca yapılan yayımlar da hesaba katıldığında yıllardan beri yapılan yayımların hitap ettiği kitlenin büyüklüğüne işaret edilmektedir. Sarper, bu kadar güçlü bir yayın ve telkin aracının yaptığı neşriyatın özellikle savaş yıllarındaki önemine dikkat çekmektedir.³¹

Yabancı yayımların amacı şöyle belirtilir:

- 1.Ülkemize dair konu ve sorunları günü gününe bildirerek dünya kamuoyuna doğru bir şekilde sunmak,
- 2.Uluslar arası konu ve durumları tarafsız yorumlarla analiz etmek, ya da haber olarak bildirmek.³²

Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki yayınlara dikkat çekilir. Ankara Radyosu’nda her gün kısa dalga üzerinden İngilizce, Fransızca, Yunanca, Farsça,

²⁹ BCA, 490.01.1391.619.2.

³⁰ BCA, 490.01.1391.619.2.

³¹ BCA, 030.10.129.929.9.

³² “Radyoda Yabancı Dillerle Yaptığımız Neşriyat”, *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 14.

Sırpça, Hırvatça, Arapça, Farsça ve Urduca olmak üzere on beşer dakika süren yayında *Radyo Gazetesi*'ndeki ana konu işlenmiştir. 3 Ağustos 1944 tarihinde 20:15- 20:45 arasında yapılan yayında önemli uluslararası konulara, Türkiye ve Almanya arasındaki siyasi ve ekonomik işbirliğinin kesilmesine ve bunun ülke içindeki ve dışındaki yansımalarına yer verilmiştir:

“Sevgili dinleyiciler,

Hükümetimiz tarafından yapılan teklifin, Büyük Millet Meclisince ittifakla kabulü üzerine, Çarşamba'yı Perşembe'ye bağlayan dünkü gece yarısından itibaren, Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimiz kesilmiş bulunmaktadır.

Tarihi günlerinden birini yaşayan ve tarihi kararlarından birini veren Meclisimizin dünkü manzarası, bütün dünyaya, milletin meclise, meclisin millete olan güvenini, ve toptan, Türk milletinin Milli Şefine ve Cumhuriyet Hükümetine bağlılığını ve itimadını bir daha ispat etmiş ve canlandırmıştır.

.....

Sevgili dinleyicilerimiz,

Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerin kesilmesi kararı, İngiltere ve Amerika'da hararetle ve sevinçle karşılanmıştır. Aradaki bağların kuvvetini biraz daha sağlayan bu karar için, başta İngiltere Başvekili Churchill olmak üzere samimi sözler söylenmiş ve yazılar yazılmıştır.

.....

Sevgili dinleyiciler,

İngiliz radyoları, gerek İngilizce, gerek bütün dünya dilleriyle yaptığı yayımlarında, hükümetimizin Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerini kesmesini, önemle belirtmekte ve bunun Müttefikler için temin edeceği faydaları anlatmaktadır.”³³

Yedi dilde yapılan yayınların çoğunlukla birbirinin aynı olduğu, bu durumun özellikle önemli olduğu, çünkü yabancı radyoların yayın yaptıkları ülkelerle aralarındaki çıkarlar doğrultusunda yayın yaptıkları belirtilir. Türkiye'de ise bu yayın yabancı radyolarda olduğu gibi geniş bir teşkilatın ürünü değildir. İç ve dış siyasette açık ve uluslararası meseleler karşısında tarafsız olan ülkeler için böyle bir teşkilata gerek de yoktur. Bu yüzden yabancı dillerle yapılan yayınların Umum Müdürlük tarafından bu işlerle görevlendirilmiş bir müşavir tarafından hazırlandığı, spikerlerin aynı zamanda bu yayınların mütercimi oldukları ifade edilir.³⁴

Radyo Dergisinde yabancı yayın politikasıyla ilgili belirtilenler de şöyledir: “Memleketimize ait meselelerle haberlerin verilmesinde hiçbir propaganda izine

³³ BCA, 030.10.129.929.9.

³⁴ “Radyoda Yabancı Dillerle Yaptığımız Neşriyat”, *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 14.

rastlanamaz. Esasen bizim propaganda zoruyla inandırma ihtiyacını duyduğumuz bir davamız yoktur. ‘Yurtta sulh, cihanda sulh’ ana prensibimiz, dünyaca da malûm olmuş siyasetimizdir. Neşriyatımızda Türkiye’ye ait meselelerden bahsederken, olayları bütün berraklığı ile sunarız.

Arsulusal mesele ve hadiseler gelince; mutlak bir tarafsızlık, neşriyatımızın başlıca hususiyetidir. Muhariplerin iddiaları birbiriyle karşılaştırılmak suretiyle verilir. Mühim hadiselerde, Türk matbuatının mütalaaları da neşriyatımızda yer alır ve dünya bu suretle gazetelerimizin günlük yazılarından da haberdar edilmiş bulunur. Günün en mühim hadiselerini mukayeseli bir surette yayan neşriyatımız, bütün dünyada büyük bir ilgi ile takip edilmektedir.”³⁵

Radyo ve Sosyal Yaşam

Radyoda sosyal yaşamla ilgili konulara da yer verilmiş, yapılan çeşitli programlarla vatandaşın günlük yaşamla ilgili sorunlarına kolaylıklar sağlamak ve onun genel bilgi ve görgüsünü arttırmak yoluna gidilmiştir. Örneğin bu alanda yapılan programlardan biri olan “*Posta Kutusu*”nda dinleyicilerin çeşitli sorularına cevap vermek ve onların radyo ile ilgili pek çok istek ve meraklarını karşılamak istenmiştir. Radyoyu evinde, kahvehanede, lokantada ve pek çok yerde samimi bir dost ve yol gösterici sayan Türk dinleyicisi, Posta Kutusu servisine gönderdiği mektuplarla bu sıcak ilgisini bir kez daha göstermiş bulunmaktadır. On beş günde yüzlerce mektup alan bu servisin en büyük hizmetinin birbirini kaybetmiş olan anne baba, evlat, kardeş, dost ve akrabaları karşılıklı olarak birbirlerinden haberdar etmesi olarak belirtilir. Yine benzer biçimde aile hayatına dair programlar yapılmakta, örneğin radyoda Türk Hukuk Kurumu adına yapılan konuşmalardan birinde, kayınvalidelere düşen görevler üzerinde durularak, ailede büyükler ile gençler arasındaki ilişkilerin iyi düzenlenmediği durumlarda mutluluğun yerini sıkıntıların aldığı, birçok ailenin bu yüzden çöküp gittiği belirtilmektedir.³⁶ Doktor Gali Ataç tarafından hazırlanan “*Evin Saati*” programında radyo dinleyicisi aydınlatılmaktadır. Bu konuşmalardan ikisi, esnemek ve yoğurt ile ilgilidir.³⁷ Radyoda çiftçileri bilgilendirmeye yönelik programlar da yapılmakta, örneğin ziraatçi Ali Rıza Uluçam tarafından hazırlanan “*Ziraat Takvimi Saati*” programı her akşam dinleyici ile buluşmaktadır.³⁸

Radyoda çocuklara yönelik programlar da yapılmıştır. Radyo çocuk kulübü programları sadece ülke içindeki çocuklar tarafından değil yurt dışından da

³⁵ *Ağm.*, s. 14.

³⁶ İmran Öktem, “Aile Hayatında Kaynanalara Düşen Vazifeler”, *Radyo*, C: I, Sayı: 8, 15 Temmuz 1942, s. 6.

³⁷ Bkz., “Evin Saati”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 12.

³⁸ “Ziraat Takvimi Saati”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 13.

büyük bir ilgiyle takip edilmekteydi.³⁹ Örneğin “Çocuk Saati” programına İran, Irak, Suriye, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan’daki Türk çocuklarından çok sayıda mektup gelmektedir. Çocuklarla masallar, temsiller, doğa bilgisi hakkında konuşmalar, mitoloji, müzikli masallar, şüirler, şarkılar, karagöz, konserler vb. paylaşılmaktadır.⁴⁰

Radyoda ulusal bayramlar kadar mahalli bayramlara da önem verilmiş, özellikle Cumhuriyet Bayramı dolayısıyla çeşitli programlar hazırlanmıştır. CHP Genel Sekreter Vekili adına M. Akkaya tarafından Cumhuriyet Bayramı kutlamalarıyla ilgili olarak 26 Ekim 1936 tarihinde radyolara verilen talimatta, Cumhuriyet Bayramı günlerine mahsus olmak üzere Ankara ve İstanbul Radyolarının birlikte çalışacakları ve zengin bir programla 28, 29 ve 30 Ekim’de yayın yapılacağı bildirilmektedir.⁴¹

1947 yılında CHP Genel Sekreterliği tarafından Genel Müdürlüğe verilen bilgiye göre, bazı milletvekilleri ve ilgili bölgelerin yüksek öğrenim gençleri ile okutma derneklerinin mahalli törenlerle ilgili radyo programları istekleri olumlu karşılınıp cevap verilmeye çalışılmışsa da bunun daha planlı ve programlı hale getirilmesi yoluna gidileceği ifade edilmiştir. Bu konuda Matbuat Umum Müdürü tarafından Başbakanlık’tan konu ile ilgili izlenecek yol ve tutum ile ilgili emir ve direktiflerin beklendiği bildirilmekte ve şöyle devam edilmektedir: *“Yurdumuzun muhtelif bölgelerindeki folklor hayatımızın bütün memlekete aksettirilmesi itibarıyla radyo dinleyicilerinin alaka ve sevgisini topladığına şüphe olmayan bu türlü yayınların, mütemadi program değişikliklerini istilzam ettirmeyecek surette bir usul ve programa bağlanmasında, yayınlarımızın devamlılığı ve çekici olması bakımından fayda görülmektedir.”*⁴²

Anlaşıldığı kadarıyla radyolarda toplumun genel kültür, görgü, bilgi ve seviyesinin artırılması, çağdaş ve modern bir toplumun birleştirici gücü misyonuyla hareket edilmesine rağmen yine radyo dergileri aracılığıyla öğrendiğimize göre yapılan programlar ciddi biçimde eleştirilmektedir. Örneğin, Işık Lisesi öğrencileri ile radyo yayınlarına dair yapılan bir röportaj öğrencilerin çoğunun radyo yayınlarından memnun olmadığını göstermektedir. Sosyal konularda, halkın eğitimiyle ilgili yayınları eksik bulmaktadırlar. Örneğin Anadolu’da halkın cehaletinden kaynaklanan kan davasının kötülüklerine dair programlar yapılması gerektiğini söylemektedirler. Müzik yayınlarını beğenmemektedirler. Şiir saatini yöneten Behçet Kemal’in sürekli halk şiirinden söz ettiğini fakat Türk edebiyatının sadece halk şiirinden ibaret olmadığını, bunun gibi edebiyat, müzik vb. kültür sanat programlarının bir şahsın tekeline

³⁹ “Radyoda Çocuk Kulübü”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 22-23.

⁴⁰ “Radyomuzda Çocuk Saati”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 18.

⁴¹ BCA, 490.01.3.14.4.

⁴² BCA, 030.10.129.929.17.

birakılmasının yanlış olduğunu söylemektedirler. Müzik yayınlarında da kendini sanatkar olarak adlandıran herkesin bu unvana sahip olamayacağını radyonun çok seçici olması gerektiğini belirtmektedirler: “*Bu memleketin hakiki müzik sevenleri nerededir? Alaturkayı meyhane köşelerine düşüren ve sarboşlara meze yapanlardan hesap sormuyorlar. Bir musiki meyhanede balık kılçıklarıyla, hardal anason ve geçirtti kokularıyla yan yanadır, radyoda okunamaz. Radyoda meyhane türküleri değil halk türküleri okunsun. Anadolu’nun saf ve temiz havasını o türkülerde arayalım, bulalım.*”⁴³

Radyonun halkın günlük hayatına seslenen programlarını Batılılaşma üzerinden değerlendiren Ahıska şu değerlendirmelerde bulunur: “*30’lardan başlayarak 40’ların sonuna kadar devam eden ve gündelik hayata seslenmeyi bedefleyen radyo konuşmalarında ele alınan temalar, Garbiyatçı fantazi hakkında düşünmek için zengin bir malzeme sağlıyor. Bu örneklerde, Batıcı bir milliyetçiliğin seçkinler için, sadece ‘biz’ ve ‘onlar’ arasında yapılan basit bir ayırmadan, ve de ‘onları’ örnek almaktan ibaret olmadığı açıkça görülebilir. Batı tarafından temsil edilen medeniyet, en karmaşık yollarla hayal edilerek Türk milletiyile ilişkilendirilmiştir. ‘Orijinal’ bir biçimde Türk olan, ama aynı zamanda Batı ile arasındaki mesafeyi hızla kapayan homojen bir milleti tasavvur etmek ve varsaymak için birçok metafor ve ‘taşıyıcı kavram’ harekete geçirilmiştir. Bu varsayımlar, ‘halka’ konuşan bir ‘iletişim aracı’ olarak radyo tarafından desteklenmiştir.*”⁴⁴

Radyo ve Kültür- Sanat

Radyolarda kültür sanat ağırlıklı programlarda genel olarak müzik, temsil (tiyatro), şiir, edebiyat vb. yayınları yapılmış, gerek Türk kültürüne gerekse Batıya ait unsurlara yer verilmiştir. Türk kültür hayatına dair olarak örneğin mehter teşkilatı incelenmiş, bu konudaki araştırmasını nakleden Ruşen Ferit Kam, aynı zamanda Türk müzik tarihinin dikkate değer bir bölümünü oluşturan mehter ile ilgili şunları belirtmiştir: “*Büyük Türk milletinin, medeniyet ve kültür sahbasındaki yüksek kudret ve kabiliyeti, bugün artık dünyaca bilinen ve teslim edilen bir hakikattir... Türkler arasında musikiye karşı gösterilen bu derin alâka, aile muhitinden cenk meydanlarına kadar yayılmış, Türk bakanlarının ordugâhlarında, saraylarında günün muayyen vakitlerinde muayyen köklerin (beste) çalınması (nebet vurulması), en esaslı bir an’ane halinde, bu güne kadar devam edegelmiştir.*”⁴⁵ Yine aynı konuda bilgi veren Ruşen Ferit Kam, mehter teşkilatının, Türkler’in siyasî, askerî, sosyal yaşamları içindeki önemine değinerek, pek çok eserde yer verilen mehter teşkilatını tanıtmıştır.⁴⁶

⁴³ Vecdi Benderli, “Radyo Neşriyatını Beğenmiyoruz”, *Radyonun Sesi*, Sayı: 9, 25 Nisan 1953, s. 8-9, 51.

⁴⁴ Ahıska, *age.*, s. 243.

⁴⁵ Ruşen Ferit Kam, “Mehterler”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 19.

⁴⁶ Kam, “Mehterlere Dair”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 5.

Ulusal kültüre dair programlardan birinin Ali Rıza Uluçam'ın radyo konuşmalarının Radyo dergisinde yayınlanan metninde, “Kendisinin yerlerinde gördüğü bu kılık-ları, en ince teferruatına kadar tespit edebilmesi folklorumuz için bir kazanç olmuştur” sözleriyle folklor araştırmalarının değeri üzerinde durulmuştur.⁴⁷

Radyoda mizah ve Nasrettin Hoca'yı ele alan programlar yapılırken Bedrettin Tuncel tarafından yapılan konuşmada Türk mizah sanatının hiç de yabana atılmayacağı, bu sanatı Hoca Nasrettin gibi zeki ve sevimli bir şahsiyetin parlak bir şekilde işlediği belirtilir.⁴⁸

1942'de Radyo programları arasına “Güzel Türkçemiz Saati”nin de katıldığı ve iki haftada bir yayınlanacak programa ünlü yazar Falih Rıfkı Atay'ın yazısıyla başlanacağı bildirilmekte ve bu konuşmaların önemine dikkat çekilmektedir.⁴⁹

1942'deki programlardan biri olan “Şiir Saati”nin radyo dinleyicileri tarafından büyük bir beğeniyle takip edildiği, yurt içinde ve dışında büyük beğeni topladığı belirtilmektedir. Bu saatin yöneticisi Şair Ahmet Muhip Dranas idi. Programa Vedat Nedim Tör, Baki Süha, Nurullah Ataç, Ceyhun Atuf Kansu, İbrahim Delideniz, Ruşen Eşref Ünaydın, Kemal Tözem, Behçet Kemal Çağlar da katılmışlardır. Programda okunan şiirlerden bazıları şunlardır: *Dede Korkut* tan bir parça, Vasfı Mahir Kocatürk'ten *Attila'nın Ölümü*, Yahya Kemal Beyatlı'dan *Akıncı*, Gazi Giray'dan *Râyete Meylederiz*, Köroğlu'ndan *Türkü*.⁵⁰

Güzel sanatlarla ilgili olarak özellikle tiyatro faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Bu konuda “Biricik Radyomuz, yetişebildiği nispette, hemen her ihtiyacı karşılamayı gaye edindiği için bu mübrem ve hayırlı işe de sarılmayı ihmal etmedi” denilmiş ve radyofonik tiyatro aracılığıyla köylere kadar yayılması umulan tiyatro hareketlerine o günden muhit ve seyirci hazırlaması amaçlamıştır. Radyofonik tiyatronun aynı zamanda şive ve lehçe birliğine de hizmet ettiği belirtilmiştir: “Radyofonik tiyatro; kitap, gazete, mecmua gibi neşir vasıtalarıyla halka anlatılmak, öğretilmek istenen millî, içtimâî ve aktüel mevzuları büyük bir kitleye daha canlı olarak sunuyor. Radyo temsillerini dinlemeye alışsaks; salonumuzun bir köşesine güldüren ve düşündüren – muhayyelemizin genişliği, zenginliği nispetinde – rengârenk dekoru ve zengin aksesuarıyla modern bir sahne kurmuş oluruz.”⁵¹

Yazılacak radyofonik tiyatrolarda dikkat edilmesi gereken noktalar şöyle ifade edilmiştir: “Muharrir, mevzu intihabında serbesttir. Fakat geniş ve büyük bir kitleye, şehirli, kasabalı ve köylü dinleyiciye hitap edecek olan bir eserin

⁴⁷ “Anadolumuzun Kıyafetlerine Dair”, *Radyo*, C: I, Sayı: 2, 15 Sonkanun 1942, s. 24-25.

⁴⁸ Bedrettin Tuncel, “Mizah ve Nasrettin Hoca”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 15.

⁴⁹ Falih Rıfkı Atay'ın dilde sadeleşme konusundaki makalesi hakkında Bkz., *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 10.

⁵⁰ “Şiir Saati”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 11.

⁵¹ Kemal Tözem, “Radyofonik Tiyatro”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 23.

mevzuu, gayesi, lisanı ve her şeyi mutlaka bizim için olmalıdır. Şehirli, kasabalı ve köylü eserin hiç bir tarafını yadırgamamalıdır. Her mevzu bizim derdimizi, bizim neşemizi terennüm etmelidir. Müspet ve münakkah yazılış esastır. Roman üslubundan, fazla mübalağalı melodram tarzından kaçınmalıdır. Eşhası uzun uzun konuşurmadan, tasannua düşmeden, telkin edilmek istenen fikre propaganda kokusu vermeden yazmak yolları ihtiyar edilirse muvaffakiyet hasıl olmuş demektir.”⁵²

Radyo tiyatrosunda Batılı klasik eserlere de yer verilmiş, Konservatuvarın Tiyatro Bölümü’nden de radyo için temsiller hazırlanmıştır. Genç sanatçılar tarafından *Madam Butterfly*, *Toska*, *Marya’nın Kaprisleri*, *Kibarlık Budalaları*, *Şair Evlenmesi* gibi önemli eserler sahnede ve mikrofonda başarıyla temsil edilmiştir.⁵³

Radyoda kültürün en önemli ögesi sayılan bilginin paylaşılması, dolayısıyla kitaplarla ilgili programlara da geniş ölçüde yer verilmiştir. 4 Ocak 1942’den başlayarak dört ay devam edecek olan bir radyo programında yeni çıkan kitapların tanıtılması hedeflenmiştir. Maarif Vekilliği Neşriyat Müdürü Adnan Ötüken tarafından hazırlanan konuşmalarla yeni çıkan değerli kitap ve dergiler tanıtılmaya başlanmıştır. Örneğin Maarif Vekilliği tarafından yayınlanan ve Paris Tıp Fakültesi Profesörlerinden Gustave Roussy tarafından yazılan ve Operatör Dr. Adnan Uraz tarafından Türkçe’ye çevrilen “*Kanser*” adlı eser hakkında bilgi verilmiştir. Tanıtılan diğer kitap, Kanaat Kütüphanesi tarafından yayınlanan Münih Üniversitesi Profesörlerinden ve Emekli General Karl Haushofer’in Galip Kemali Söylemezoğlu tarafından “*Japonya ve Japonlar*” olarak çevrilen eserdir. “*İslam Ansiklopedisi*” hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “*Yılbaşında İslâm Ansiklopedisi’nin yedinci fasikülü de çıkarılmıştır. Maarif Vekilliğinin çok isabetli bir karar ile tercümesine başlanılan bu değerli eser İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde kurulan bir heyet tarafından hazırlanmakta ve Maarif Matbaasında Almanca, Fransızca, İngilizce asıllarından farksız bir halde çok temiz ve düzgün olarak basılmaktadır. Birçok maddelerin bu arada bize ait olanların yeniden Türk bilgileri tarafından yazılmakta veya tamamlanmakta, tashih edilmekte oluşu esere özel bir kıymet kazandırmaktadır. İslâmiyet çerçevesi içindeki milletlerin tarih, coğrafya, etnografya ve*

⁵² Amerikan radyolarında ayda altı yüz temsil verildiği düşünülürse Türkiye’de de bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiği belirtilmekte, bu yüzden konuyu Matbuat Umum Müdürlüğü’nün incelemeye aldığı ve radyofonik piyes alacağını ilan ettiği ifade edilmektedir, Bkz., *agm.*, s. 23.

⁵³ “Konservatuvar Tiyatro Mektebi”, *Radyo*, C: I, Sayı: 1, 15 Birincikanun 1941, s. 23. Buna rağmen dönemin radyo yöneticilerinden Bedii Faik, Şevket Rado ve Burhan Belge, 8 Eylül 1953 tarihli raporda o döneme kadar radyoda verilen temsilleri “seviyesiz” olarak görmüşler ve dünya radyolarında oynanmış ve etkileri ölçülmüş radyofonik temsillerin adaptasyonlarının ve tercümelerinin yapılarak, aynı seviyede telif eserler görülünceye kadar oyunların genellikle yabancı eserlerden seçilmesini ve profesyonel tiyatro sanatçılarına temsil ettirilmesini uygun bulduklarını belirtmişlerdir, Bkz., BCA, 030.01.106.664.1.

biyografyaları; din, hukuk ve felsefeleri, dil ve edebiyatlarıyla meşgul bütün dinleyicilerimize pek çok istifade edecekleri bu eseri tavsiye ederiz.”⁵⁴

1934 yılında dönemin Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Başvekâlete gönderilen ve benimsenen amaçlar arasında “kültür seviyesinin yükseltilmesi” de olan radyo programı şöyledir.⁵⁵

Tablo 1:

	Birinci Hafta	
I-II	<ul style="list-style-type: none"> -Üç radyo dinleyicisi konuşuyor -Musiki: Ulvi Cemal (Erkin), İmprovisation, Ninni, Zeybek türküsü Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) Bey konuşuyor -Musiki: Pugnani, Prélude et Allegro Korsakov, Schéhérazade F. Bach, Grave Sarasate, Danse Espagnole Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Doktorun odasında (Tifo) -Dans Musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri 	<ul style="list-style-type: none"> -On dakika kahkaha -Musiki: Necil Kâzım (Akses), 3 parça (Şiir) (Şakacık) (Bir yaz hatırası) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Çocukların on dakikası (masal, şiir) -Musiki: Bellini, La Somnambule “ , Volga Şarkısı Verdi, Simon Boccanegra Gomes, Salvator Rosa Nurullah Şevket (Taşkırın) (Teganni) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Halk şiirleri

⁵⁴ “Kitap Saati”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 14.

⁵⁵ Yayın saatleri anlaşılamadığından yer verilmemiştir, Bkz., BCA, 030.10.129.929.1.

		-Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri
III-IV	-Bir ana, bir baba, bir hoca konuşuyorlar -Musiki: Ulvi Cemal (Erkin), Beş damla " , (Piyano) -Bir ihtiyar konuşuyor: (40 sene evvel Türkiye’de nasıl seyahat edilirdi?) -Musiki: Vivaldi, Concerto Sarasate, Romance Andalouse Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Demiryollarımız -Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri	-Radyo amatörlerinin öğütleri -Mehmetçik konuşuyor (Orduya nasıl girdim ve orduda neler öğrendim?) -Musiki: Bellini, muhtelif parçalar Brahms, " Ferhunde Ulvi (Erkin) (Piyano) -Tarih saati -Musiki: Bach, Prélude et Fugue Chopin, Variations -İktisat Vekaleti’nin saati -Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri
V-VI	-Doktorun odasında (Verem) -Musiki: Mozart, Sonate Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Çocuklar hocalarıyla konuşuyor -Musiki: Verdi, Nabucco Handel, Ombra mai fu Massenet, Hérodiade Poncielli, La Gioconda Mozart, Zauberflöte (Aria Zarastro)	-On dakika kahkaha -Musiki: Bach, Chaconne Ferhunde Ulvi (Erkin) (Piyano) -Sporcular konuşuyor -Musiki: Dvorak, Sonatine Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ferhunde Ulvi (Erkin) (Piyano) -Ziraat Vekaleti’nin saati -Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri

	<p>Nurullah Şevket (Taşkiran) (Teganni) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Maliye Vekaleti'nin saati -Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri</p>	
VII	<p>-Genç kızlar konuşuyor -Musiki: Musa Süreyya, Şikayet A. Thomas, Mignonne (Ninna Nanna) Borodin, Romance (Keman: Necdet Remzi Atak) Nurullah Şevket (Taşkiran) (Teganni) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Sinema tenkidi -Musiki: Borodin, Macar havaları Necdet Remzi (Atak) (Keman) Ulvi Cemal (Erkin) (Piyano) -Ofisin saati -Dans musikisi -Ajans haberleri- Ticaret ofisi haberleri</p>	

“Yeni Türk musikisi” olarak belirtilen Türk müziğine Avrupa radyolarında daha fazla yer verilmeye başlandığı duyurulmaktadır. Yabancı radyolarda Türk bestekârlarının eserlerinin çalındığı, örneğin Breslau istasyonunda Türk müziğine ayrılmış oldukça önemli bir konser verileceği memnuniyetle bildirilmektedir.⁵⁶ Fakat Türkiye radyolarında yapılan müzik yayınlarında Türk müziğinden daha fazla oranda yabancı müziğe, Batı klasiklerine yer verildiği

⁵⁶ “Breslau Radyosunda Ulvi Cemal ve Cemal Reşidin Eserleri”, *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 13, 4 Nisan 1936, s. 5.

anlaşılmaktadır. Ankara ve İstanbul Radyoları'nın bir haftalık (29 Mart- 4 Nisan 1936) yayın akışı şöyledir.⁵⁷

Tablo 2:

	Ankara Radyosu	İstanbul Radyosu
Pazar	<p>*Ankara Palas'tan nakil (orkestra)</p> <p>20:00 sporcu konuşuyor</p> <p>*Karışık plak neşriyatı</p> <p>20:25 Ajans haberleri</p> <p>20:35 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)</p>	<p>İstanbul istasyonunun Çarşamba, Cuma, Cumartesi günleri programı gönderilmediğinden neşredemedik.</p>
Pazartesi	<p>*Hukuk ilmi yayımı</p> <p>19:45 Karışık müzik plak neşriyatı</p> <p>*Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra) 20:30 Ajans haberleri</p> <p>*Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)</p>	<p>17:00 İnkılap dersi, Üniversiteden nakil (Esat Bozkurt tarafından)</p> <p>18:00 Opera (plak)</p> <p>19:00 Haberler</p> <p>19:15 Nefesli sazlarla oda musikisi eserleri (plak)</p> <p>20:00 Halk musikisi (plak)</p> <p>20:30 Stüdyo orkestraları</p> <p>21:20 Son haberler</p> <p>Saat 22:00'den sonra Anadolu ajansının gazetelere mahsus havadis servisi verilecektir.</p>
Salı	<p>19:30 Çocuklara öğütler, bilmeceler, ata sözleri</p> <p>19:45 Hafif müzik plak neşriyatı</p> <p>20:05 Sıhhi konuşma</p>	<p>18:00 Dans musikisi</p> <p>19:00 Haberler</p> <p>19:15 Muhtelif plaklar</p> <p>20:00 Kuartet: Beethoven (plak)</p>

⁵⁷ * işaretiyle gösterilen yerlerdeki saatler okunamamıştır, Bkz., *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 12, 28 Mart 1936, s. 7- 19.

	20:20 Ajans haberleri 20:30 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)	20:30 Stüdyo orkestraları 21:30 Son haberler Saat 22:00'den sonra Anadolu ajansının gazetelere mahsus havadis servisi verilecektir.
Çarşamba	19:30 Tayyareci konuşuyor 19:46 Karışık müzik, plak neşriyatı 20:00 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra) 20:30 Ajans haberleri 20:40 Ankara Palas'tan nakil (orkestra)	İstanbul istasyonunun Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi günleri programı gönderilmediğinden neşredemedik.
Perşembe	19:30 Hukuk ilmi yayımı 19:45 Hafif müzik plak yayımı 20:00 Karpiç şehir lokantasından nakil 20:30 Ajans haberleri 20:40 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)	İstanbul istasyonunun Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi günleri programı gönderilmediğinden neşredemedik.
Cuma	19:30 Çocuklara teknik öğütleri 19:45 Karışık müzik (plak neşriyatı) 20:00 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra) 20:30 Ajans haberleri 20:40 Karpiç şehir lokantasından nakil (orkestra)	İstanbul istasyonunun Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi günleri programı gönderilmediğinden neşredemedik.
Cumartesi	19:30 Müzik hakkında konuşma	İstanbul istasyonunun Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi günleri programı

19:45 Plak neşriyatı	gönderilmediğinden neşredemedik.
20:10 Ajans haberleri	
20:20 Karpıç şehir lokantasından nakil (orkestra)	

Radyolarda Batılı sanatlara, opera ve bale eserlerine sıklıkla yer verilmiştir. Operanın Avrupa'daki ve Türkiye'deki tarihçesi üzerinde durularak, ülkemizde çeşitli sosyal sebeplerden dolayı operanın gelişiminin gecikmiş, fakat Cumhuriyet Türkiye'si'nin bu alandaki faaliyetlerinin övgüye değer olduğu ifade edilmiştir. "Milli opera hareketi"ni açmış olan Cumhuriyet maarifinin çalışmaları çok başarılı görülmektedir: "Millî Opera hareketinin 'Yurd Sanatkârlarını sahne için yetiştirip yabancı artiste ihtiyaç safhasını kapatmak', sonra 'Memleket dilini opera dili haline getirmek', 'Milletler Arası opera edebiyatını gençliğe birer birer tanıtmak' ve nihayet 'bu repertuarı Millî Opera eserleri ile zenginleştirmek' gibi muhtelif safhaları vardır ki hepsini yürütmeye mümkün mertebe aynı zamanda başlamak doğru olur. İşte Cumhuriyet maarifimiz böyle şuurlu ve şümüllü bir devreyi açmış bulunuyor. Ne kadar övünsek yeridir."⁵⁸

Aynı zamanda halk bilgisi çalışmaların Cumhuriyet'in halkçılık prensibinin oluşturduğu anlayışla sistematik biçimde ele alınmaya başlandığı belirtilir. Türk Halk Birliği'nin kurulmasıyla bu alandaki çalışmaların daha geniş kapsamlı yapılması yoluna girilmiştir. Bu çalışmalar "Halk Bilgisi" yöntemlerine göre halk müziğinden birçok değerli malzemenin önce nota sonra da plak ve film gibi ses yazıcı mekanik araçlarla toplanmasına olanak hazırlamıştır. Fakat toplanan malzemenin yayını ve tanıtılması düşünülmemiş ya da çok kötü biçimlerde yapılmıştır. "Halkın kendi kendisine karşı içten gelen ilgiden istifade etmek için halk türkülerini rastgele saz takımlarıyla gramofon plâklarına alıp domates satar gibi alış veriş fırsatı arayanlar içkili ve çalgılı kahve gazinoların sahnelerinde temiz yurt melodilerini Şamram hanım kılığına sokup kantoya çıkaranlar, hatta ciddi konser vermek iddiasıyla Türk sanat kaynaklarının bu paha biçilmez incilerini tek sesli piyano refakatıyla (!) takdim etmeğe kalkışanlar görüldü. Halk türkülerini yaymak için bilerek bilmeyerek başvurulan bu yolların hepsi yanlış ve kötüdür."⁵⁹

Bütün bu düşüncelerle radyo yönetimi yaklaşık on ay süren bir çalışma ile halk müziği repertuarı oluşturmaya başladı. Halk müziğinin en güzel ve en doğru biçimde kayda geçirilmiş örneklerini bulmak için Maarif Vekilliği Devlet Konservatuvarı'nın folklor arşivinde toplanmış olan malzemenin ve bu malzemenin aslı bozulmadan güzelleştirilip mikrofon karşısına çıkacak şekilde

⁵⁸ Mahmut R. Kösemihal, "Opera", *Radyo*, C: I, Sayı: 4, 15 Mart 1942, s. 16-17.

⁵⁹ "Radyomuzda Halk Musiki Çalışmaları", *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 21.

öğretilmesi için oradaki uzmanlardan yararlanıldı. Her halk türküsünün ülkenin hangi bölgesinden, kimin tarafından ve kimden tespit edildiği belli ve konservatuvarın arşivinde kayıtlıdır. Radyo sanatçılarının gündelik çalışmalarından haftada dört gün, halk müziği çalışmalarına ayrıldı. Arşivden seçilen malzeme çalışma programlarının belirli gün ve saatlerinde topluca Radyoevinde Arşiv Şefi Muzaffer Sarısözen tarafından sanatçılara öğretildi. Teknik, üslup ve nota çalışmaları yapıldı. Ayrıca “Yurttan Sesler” adlı radyo saati için de benzer hazırlıklar yapılır ve mikrofon önüne en iyi biçimde hazırlanmış olarak çıkıldı. “Bir halk türküsü veya marş öğreniyoruz” saatlerindeki türküler de bu repertuardan seçilen çeşitli eserlerdi.⁶⁰

Bu konuda ayrıca Ankara Radyosu ile Halkevleri arasında işbirliğine gidildiği ve “Halkevleri Folklor Saati” gibi programlar yapıldığı görülür. 1942 yılından itibaren yapılan yayınların 1947’ye kadar sürdüğü görülmekte ve devam ettirileceği belirtilmektedir. CHP tarafından hazırlanan bu programların yayın saati on beş günde bir olmak üzere 30 dakikadır. Programın hazırlanmasında ve düzenlenmesinde CHP merkezi tarafından Adnan Saygun görevlendirilmiştir. Bu programlara katılacak halkevleri ve hazırlayacakları programlar önceden belirlenerek bildirilmekte ve hazırlıklarını yapmaları istenmektedir. Radyoevinde CHP adına düzenlenen programlarda yörelere ait unsurlara; türkülere, masallara, geleneklere, köy hayatını yansıtan oyunlara, çocuk oyunlarına, manilere vb. yer verildiği görülür. CHP Genel İdare Kurulu üyelerinden Konya Milletvekili Sedat Çumralı’nın 7 Aralık 1946 tarihinde Halkevleri Başkanlarına (Malatya, Tokat, Zonguldak, Gaziantep, İçel, Antalya, Tunceli- Elazığ, Çoruh- Artvin, Muğla, Giresun, Edirne, Trabzon) gönderdiği yazıda Ankara Radyosunda düzenlenmiş olan halkevi gecelerinden söz etmektedir. Bu tarz programların devam ettirileceği, belirtilen halkevlerinin de radyo için folklor ve sanat gecesi düzenlemelerinin uygun görüldüğü belirtilerek gönderilen programı incelemeleri ve buna göre gereken hazırlıkları yapmaları bildirilmektedir.⁶¹

Müzik yayınlarında ünlü bestecilerin, sanatçıların yaşam, kişilik ve sanat hayatları hakkında bilgi verilmiştir. Bunlar arasında Jean Sebastien Bach gibi Batılı klasik müzik sanatçıları olduğu gibi⁶² Türk sanatçılar da tanıtılmıştır.⁶³

⁶⁰ *Ağm.*, Yer verilen bazı eserler: Ankara Marşı, Besteleyen: Halil Bedi Yönetgen; Arabamın Atları Türküsü, Ahmet Şenses’ten Derleyen: Muzaffer Sarısözen, Bkz., “Öğretilen Marş ve Türkülerden”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 29.

⁶¹ BCA, 490.01.1039.997.1. Hazırlanan program için Bkz., EK.

⁶² “Meşhur Bestekârlar”, *Radyo Programı*, Yıl: 1, No: 13, 4 Nisan 1936, s. 6.

⁶³ Örneğin, Rauf Yekta’nın ölümünün yıldönümü dolayısıyla radyoda bir anma programı düzenlenmiştir: “Klasik Türk Musikisi nazariyatı üzerindeki çalışmalarıyla Milletler Arası bir bilgin şöhretü kazanmış olan merhum Üstat Rauf Yekta’nın ölümünün yıl dönümü münasebetiyle radyoda klâsik konserlerden birisi büyük müzikologun hatrasına ithaf edilmiş, Mesut Cemil, Ruşen Kam ve Halil Bedi Yönetken konserden evvel üstadı anmışlardır... O zamandan beri geçen her gün, bilhassa biz musiki severlere, onun yokluğunun, boşluğunun acı ve elemiini çektirir,

Radyonun müzik yayınlarında yabancı (Batlı) müziğe ağırlıklı olarak yer verilmesi halkın çoğu zaman memnuniyetsizliğine yol açmış bu durum gerek radyolara gerekse resmi makamlara yapılan başvurularla dile getirilmiştir. Bu konuda bir radyo dergisinde yer verilen dinleyici mektubu şöyledir:

“İstanbul Radyosunu çok beğeniyorum. Ankara’ya nazaran Türkçe müzik yayınları daha sık ve şarkıları da daha bol. Bilhassa akşamları Fasil Heyeti, olmadığı zamanlar şarkı ve türküler çalmaktadır. Hâlbuki Ankara Radyosu İstanbul gibi, Türk müziği neşriyatını sıklaştırırsa da bizler de her iki istasyonumuzu zevkle dinlesek daha iyi olmaz mı?

Ekseri akşamlar radyomuzu kapatmak veya başka ecnebi radyo istasyonu aramak mecburiyetinde kalıyoruz. Meselâ Amerikan Radyosu fevkalâde Türkçe şarkılar çalıyor. Keza Roma Radyosu, Londra Radyosu gibi.

Ekseri akşamlar bizi tatmin etmeyen bazı müzik parçaları Mozart’ın piyano konçertosu ve bunlara benzer Türkçe olmayan müzik yayınlarıdır.

Ankara Radyosu programlarının da ıslahı cihetine gidilmek halkın anlayabileceği ve zevkle dinleyeceği şarkıları çalmasını ve bilhassa alafranga müzik neşriyatının daha az olmasını temenni ederiz. İzmir: Hüseyin Gürtuncay.”⁶⁴

durur.. Nasıl çektirmesin ki, Farabi’lerin, İbni Sina’ların, Safiyüddin’lerin ve Meragalı Abdülkadir’lerin musiki kültür ve tarihimizin en mühim ve en esaslı kaynakları, ilk defa onun himmetli, gayretli elleriyle kütüphane raflarından indirilmiş ve yine ilk olarak onun tarafından ilmi ve müspet bir görüşle incelenmişti.” Rauf Yekta’yı ölümünün yedinci yıl dönümü nedeniyle anan, Gazi Lisesi Edebiyat Öğretmeni Ruşen Kam’ın da aynı zamanda radyonun değerli kемеңçe sanatkârlarından biri olduğu belirtilmiş; 1902 de İstanbul’da doğan Ruşen Ferit Kam’ın, kемеңçede ulaştığı yüksek teknik seviyesi ve Tanburi Cemil üslubuna derin nüfuzuyla öne çıktığı anlatılmıştır, Bkz., “Rauf Yekta”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 16. Ölümünün beşinci yıldönümü dolayısıyla Ankara Radyosunda “son zamanlarda yetişmiş Türk musiki sanatkârlarının unutulmaz simalarından” olarak tanıtılan Udi Nevres’in hatrasına bir program hazırlanmış, plaklara çaldığı taksimleri dinleyicilere ulaştırılmıştır. Udi Nevres tanıtılırken şu bilgilere yer verilmiştir: “Udi Nevres, şahsında, sazende, bestekâr ve musiki derleyicisi vasıflarını bir araya getirmiş, fakat bilhassa çaldığı saza hâkimiyetle ve çalışındaki ince zevkiyle ayrılmış bir sanatkârdı... Birinci derecede vasfı olan sazendeliğe önemle ilâve edilecek bir tarafı da yorulmak bilmez bir derleyici ve onarıcı olmasıdır. Ölümünden sonra İstanbul Belediye Konservatuvarının Kütüphanesi için satın alınan defterlerinde binlerce klâsik eser ve halk türküsünün titiz bir dikkatle yazılmış en iyi örneklerini buluyor ve musiki kültürümüz namına faydalanıyoruz. Aslen Malatyalı idi ve halk musikimizle, bilhassa Rumeli türküleriyle ve 1914 harbi sırasında Almanya’ya gittiği zaman garp musikisiyle de meşgul olmuştu.” Hasan Ferit Alnar; “Radyo Senfonik Orkestrasının başında konserlerini dinlediğimiz Bestekâr Ferit Alnar, Devlet Konservatuvarının kompozisyon muallimlerinden ve Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrasının şeflerindedir. 1906 de doğan ve eşsiz bir kanunî olarak çocuk yaşında Türk musikisi alanında teferrüd eden Ferit Alnar, Viyana Konservatuvarının iki diplomasını birden almıştır: Kompozisyon ve Orkestra şefliği” ifadeleriyle tanıtılmıştır, Bkz., “Müzik Hareketleri”, *Radyo*, C: I, Sayı: 3, 15 Şubat 1942, s. 17.

⁶⁴ “Geçen Hafta Nelerden Hoşlanmadık”, *Radyo Haftası*, C: I, Sayı: 8, 15 Temmuz 1950, s. 16.

20 Temmuz 1950'de Başbakan'a gönderilen mektupta da hemen hemen aynı şikâyet söz konusu edilmiştir.⁶⁵

“Muhterem Başbakanım

Ezanın din diliyle okunmasını temin etmekle kazandığınız sevgiye bir yenisini ilave etmez misiniz?

İki radyo istasyonumuzun açılışından kapanışına kadar hiç olmazsa sıra ile birinde Türk musikisini bulabilir miyiz?

% 99'un arzusunun bu olduğuna kaniim. Ne olur bu büyüklüğü de inkılâpçılık hastalığını şifalandırarak gösteriniz.

Sevmediğimizi zorla dinleyemiyoruz. Radyoyu kapatmaktan ve Arap istasyonlarını aramaktan kurtarınız.”⁶⁶

Bu ve benzer başka bir mektup daha değerlendirilerek radyoda daha fazla Türk müziği yayınlanması için harekete geçildiği görülür. Genel Müdür tarafından Başbakanlığa verilen bilgide Radyo Yayınları Danışma Kurulu'nun 10 Temmuz 1950'de aldığı karara göre müzik yayınlarının yüzde kırkının Türk müziğine, yüzde altmışının da Batı müziğine ayrılmış olduğu, İstanbul ve Ankara Radyolarında ayrı saatlerde olmak üzere Türk müziği yayınlarının yüzde seksene ulaşacağı, fakat halkın Türk müziği dinlemek yönündeki istekleri göz önünde bulundurarak programların yeniden gözden geçirileceği belirtilmektedir.⁶⁷

Dönemin Radyo yöneticileri Bedii Faik, Şevket Rado ve Burhan Belge, 8 Eylül 1953'de bu konuda bilgi verirlerken, o tarihe kadar radyodaki Türk müziği yayınının % 55'i bulduğu belirtirler. Kaliteli bir yayın için Türk müziği repertuarının bu ayrılan zamanı doldurmaya yetmediğini bunun için Danışma Kurulu'nun 14 Temmuz 1950'de almış olduğu karara uyularak oranın % 40'a düşürülmesini uygun görmekteydiler. Ayrıca, “..sabab yayımlarında, Türk musikisinin ekseriya bedbin ve elem verici atmosferinden sıyrılmak için kaldırılıp yerine hareketli ve canlı Batı müziğinden seçilecek parçalar konması...” önerilmektedir.⁶⁸

⁶⁵ Söz konusu mektubun uç örnek teşkil ettiği düşünülebilecekse de özellikle seçilmemiş, arşivde radyo ile ilgili sınırlı sayıda belgelerden biri olması dolayısıyla yer verilmiştir.

⁶⁶ BCA, 030.01.17.98.30. Benzer eleştirilere 1970'lerin sonlarında dahi rastlanmaktadır. Radyoda özellikle de televizyonda Türk musikisine yer verilmemesinin çok üzücü olduğu ifade edilir. Milli kültürümüzü tanıtıcı ve geliştirici yayınlara ağırlık vereceğini bildiren TRT yöneticilerinin bu yaklaşımdan uzak oldukları söylenmektedir. TRT'nin repertuar kurulunun sanki Türk musikisini engelleme görevini üstlendiği, buna karşın aranjman adıyla düzenlenen parçalara radyo ve televizyonda sıklıkla yer verildiği ve “yozlaşmış Batı Musikisi” taklitlerine karşı TRT'nin gösterdiği bu farklı anlayışa işaret edilir, Bkz., Mehmet Çınarlı, “Musikimiz ve TRT”, *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, C: XVII, Sayı: 160, Nisan 1977, s. 3.

⁶⁷ BCA, 030.01.102.630.7.

⁶⁸ BCA, 030.01.106.664.1.

Türk halkını “*medeni alemin müziği*” olan Batı müziğine alıştırmak için yanlış bir yol izlendiğini, Batı ülkelerinde bile hala güç anlaşılan müziğinin ağır örnekleri ile birdenbire karşılaştırmak yerine hafif örneklerinden başlayarak alıştırmak gerektiği belirtilmekte ve bu sayede gelecek nesillerin “*bu ileri müziği kavramaları ve benimsemeleri*”nin mümkün olacağı ileri sürülmektedir. Bu amaçla Danışma Kurulu’nun raporunda da belirtildiği söylenen aşağıdaki hususlar kabul edilmektedir:

1. Senfonik eserlerin, popüler olması kaydıyla ayda bir defaya indirilmesi,
2. Oda müziği konserlerinin kaldırılıp yerine popüler opera aryları, operet, uvertürler, lidler, romanslar, bale müzikleri gibi hafif eserlerin konulması,
3. Salon orkestrası yayınında, ağır senfonik eserler ve ağır operalar yerine valsler, hafif operetler, popüler operalar, konçertolar, uvertürlerden oluşan programlar konulması,
4. Hafif Batı müziğinin daha kolay anlaşılıp sevilebilmesi için güfteli olan eserlerin Türk sanatçılar tarafından söylenmesi, güftelerinin de özenle Türkçe’ye çevrilmesi, uygun bulunmaktadır.⁶⁹

Ahıska’ya göre, 1930’ların başından itibaren resmi ideolojinin sistematik biçimde topluma yaygınlaştırılması, Kemalizmin altı ilkesinin hâkim kılınmasıyla birlikte daha çok kişisel ve başkent odaklı olarak tartışılan milli meselelerin ulusal boyutta ve devletle sistematik ilişkili bir yapıda ele alınmasına yol açmaya başladı. Kültür ve gündelik yaşam milli sorunlar arasında görüldü.⁷⁰

Sonuç

İnsanlığın en büyük ve en büyüğü icatlarından biri olarak görülen radyonun etkisi kısa zamanda tüm dünyayı sarmıştır. Günümüzde gerçekleşen hızlı teknoloji devrimiyle radyonun devrinin kapanacağı savı gerçek olmamış, belki bazı yer ve koşullarda radyo daha da güçlenerek varlığını devam ettirmiştir. Dünyada kısa sürede çok işlevsel bir yapıya bürünen radyonun, kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik vb. çeşitli amaçlara yönelik bir araç olarak kullanılması söz konusu olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında radyonun propaganda gücünü keşfeden ülkeler bundan mümkün olduğunca yararlanmışlardır.

Radyo yayınları Türkiye’de 1920’lerin sonunda başlamış, 1930’ların ortasından itibaren önemi daha fazla fark edilmiştir. Bunda Atatürk’ün radyonun önemine değinmesi etkili olmuş olabilir. Radyo bu dönemde hükümet icraatlarının halka bildirileceği ve halkın kültür seviyesinin yükseltileceği bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Aynı zamanda bir propaganda unsuru olarak da kullanılmış, radyo aracılığıyla yeni rejimin gereklerinin halka benimsetilmesi

⁶⁹ BCA, 030.01.106.664.1.

⁷⁰ Ahıska, *age.*,s. 121.

mümkün kılınmak istenmiştir. Bu hususta Recep Peker'in İnkılâp Tarihi derslerinden Türk Dil Kurultayı'nın açılışı ve çalışmalarına kadar rejimin önem verdiği konular radyodan halka ulaştırılmış, yayın yapılmakla kalınmayarak yayınların halka nerelerde ve hangi yöntemlerle dinletilmesi gerektiğine kadar CHP'nin direktifleriyle hareket edildiği görülmüştür. Zaten bu tarihlerde Başbakanlığa bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü aracılığıyla yönetilen radyoda devletin ya da başka bir deyişle CHP'nin⁷¹ tam ve üstün etkisi söz konusudur.

Yabancı yayınların Türk dış politikası esasları çerçevesinde yani bölgesinde ve dünyada barıştan yana bir tutumu yansıttığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda yer almamasının da etkisiyle dış ülkelere yapılan yayınlar daha çok Türk vatandaşlara yönelik olmuştur. Bu dönemde savaş haberlerine de ağırlıklı olarak yer verilmiştir.

Radyoda gündelik yaşam, ekonomi, tarım, sağlık gibi konularda yayınlar yapılarak halkın bilinçlendirilmesine gayret edilmiştir. Türk kültürünün yükseltilmesi hedefiyle ilgili olarak da güzel sanatların radyoda teknik olarak uygulanabilecek hemen hemen bütün dallarına; radyofonik tiyatlara, temsillere, kitap okuma saatlerine vb. yer verilmiştir. Türk kültürüne ait unsurların, türkülerin, mizah anlayışının, Nasrettin Hoca'nın vb. önemine değinilerek programlar yapılmıştır. Özellikle Ankara Radyosu ile Halkevleri arasında gerçekleştirilen işbirliği sonucu yapılan programlarda, ki bu programların CHP tarafından hazırlandığını hatırlatmak gerekir, halkın içinden çıkan gelenekleri yansıtan, Türk kültürüne ait olan türkülere, oyun havalarına, ağıtlara, masallara, atasözlerine yer verilmiştir. Fakat tamamen Türk kültürünü yansıttığı anlaşılan bu programların süresinin yetersiz kaldığı görülmektedir. İki haftada bir yarım saatlik bir zamana sığdırılan programın süresinin 45 dakikaya çıkarılması talebinin geri çevrildiği görülmektedir.

Radyo, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki müzik yayınları üzerinde en çok tartışılan konulardan biri olmuş hatta radyoda Türkçe müziğin yasaklandığı söylemleri söz konusu olmuştur. Özellikle Atatürk'ün 1934 yılında meclisi açış konuşmasındaki müzikle ilgili düşüncelerinin⁷² yönlendirici olduğu

⁷¹ 1940'ların sonlarında dönemin muhalefet partisi lideri Adnan Menderes'in radyodan muhalefetin de yararlanmasını şiddetle savunmasına rağmen DP iktidarı yıllarında bu kez radyonun DP'nin denetimine girdiği ve muhalefete yer verilmediği belirtilir, Bkz., Can Som, *Parazitli Demokrasi Demokrat Parti'nin Radyo Davası*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2008, s. 69-78.

⁷² "Güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır, Ancak, bunda en çabuk, en önde görülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bu gün dinletilmeye yeltenilen musiki yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal; ince duyguları, düşünceleri anlatan; yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları, bir gün önce, genel son musiki kurallarına göre işlemek gerektir. Ancak; bu güzeyde, Türk ulusal musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir. Kültür İşleri Bakanlığının buna değerince özen vermesini, kamunun da bunda ona yardımcı olmasını dilerim", Bkz., TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 1, C: 1, 1.11.1934.

düşünülmüştür. Atatürk Türk müziğinin geliştirilmesi, çağdaş normlara kavuşturulması gerektiğine işaret ederken radyoda Türk müziğinden çok yabancı müzik eserlerine yer verilmesi son derece ilginçtir. Bu durum Atatürk'ün sözlerinin tam olarak anlaşılmadığını düşündürmektedir. Radyolarda 1950'lere kadar Türk müziği programlarının oranı yüzde kırk civarında kalmıştır. Halk bu yapıdan duyduğu memnuniyetsizliği dile getirmiş, Türk müziği yayınlarının artırılması istenmiştir. DP iktidarı sırasında halkın şikâyetlerine çözüm bulunması için birtakım çareler aranmışsa da söz konusu durumun fazla değişmediği, yüzde kırk olan oranın, İstanbul ve Ankara Radyolarında farklı saatlerde yapılan yayınlarla yüzde seksene çıkarılabileceği belirtilmiştir.

Türk müziğiyle ilgili tartışmalarda işin teknik yanı sıra bir tarafa bırakılıp yöneticilerin yaklaşımları dikkate alındığında konu daha anlaşılabilir bir hale gelmektedir. Yapılan müzik yayınlarıyla halkın “yüksek Batı medeniyeti”nin müziğine alıştırılmak istendiği görülür. Hatta yapılan yayınlar eleştirilerek pek çok Batılının bile zor anladığı ağır klasik eserler, opera ve bale müzikleri yerine daha “hafif yabancı müzik”lerin dinletilmesi gerektiği savunulmaktadır.

Sonraki yıllarda radyoda dini konulara da yer verildiği görülmektedir. Örneğin 2 Kasım 1953 tarihli dönemin Diyanet İşleri Başkan Vekilinin, radyoda yapılan din ve ahlâk konuşmalarıyla ilgili kitapların satışına dair müftülüğe yazısından radyolarda bu konularda konuşmalarının yapıldığı anlaşılmaktadır.⁷³ Yine dönemin Diyanet İşleri Başkanı tarafından 16 Haziran 1960 tarihli müftülüklere gönderilen yazıda, kötü niyetli ve bozguncuların, hukuken olduğu kadar dinen de meşruiyetinden şüphe olmayan milli inkılâp hareketinin getirdiği huzur ve sükûneti bozmak isteyenlerin radyoda Cuma sabahları Kur'an-ı Kerim okunmayacağı, camilerin depo haline getirileceği gibi asılsız haberler ortaya attıkları, bunların gerçek olmadığı belirtilmektedir.⁷⁴

Kısaca belirtmek gerekirse Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren radyonun geçirdiği süreç devletin ve toplumun diğer özelliklerinden bağımsız değildir. Tek parti iktidarının etkisi, baskısı ve egemenliği radyo üzerinde⁷⁵ çok açık biçimde hissedilir. Dönemin kendi içindeki paradigması; bir taraftan var oluş mücadelesi vermiş ve hâlâ vermekte olan Türk milliyetçiliğinin yakın geçmişteki büyük düşmanına yani Batıya yönelmek zorunluluğunu duyması ve bunun çelişkilerinin

⁷³ BCA, 051.V.33.4.31.43.

⁷⁴ BCA, 051.V.33.4.33.23.

⁷⁵ “Radyo kitlelere seslenmeye onları yeni oluşan ‘milli hayat’ın gerekleri doğrultusunda eğitmeye ve şekillendirmeye aday olduğu ölçüde Türkiye’deki baskıcı iktidar rejimini desteklemiştir. Paradoksal olarak da nüfusun büyük bir kesimini sessizleştirmiştir. Bu nedenle ‘milletin sesi’ni temsil eden radyonun basitçe Batı’nın Ötekisi olarak konuştuğunu söyleyemeyiz....Türkiye’deki milli iktidar rejimi kendini Garbiyatçılık söylemi ve fantazisiyle tahkim ederken sürekli olarak Batı ile Doğu arasındaki ayrımı gönderme yapmış, böylelikle bu ayrımı yeniden ve yeniden kurgulamıştır”, Bkz., Ahıska, *age.*, s. 309.

yarattığı sancuları, korkuları, endişeleriyle birlikte devam eden modernleşme çabalarını bir bütün olarak değerlendirmek gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları ve Resmi Yayınlar

- BCA, 030.10.129.929.1.
 BCA, 030.10.129.929.17.
 BCA, 490.01.3.13.15.
 BCA, 490.01.3.14.4.
 BCA, 030.10.24.138.16.
 BCA, 030.10.129.929.9
 BCA, 030.01.106.664.1.
 BCA, 030.01.17.98.30.
 BCA, 490.01.1391.619.2.
 BCA, 490.01.1039.997.1.
 BCA, 051.V.33.4.31.43.
 BCA, 051.V.33.4.33.23.
 BCA, 030.01.102.630.7.
 TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 1, C: I, 1.11.1934.
 TBMM Zabıt Ceridesi, İ: 1, C: I, 1.11.1935.

Kitap ve Makaleler

- AHISKA Meltem (2005) *Radyonun Sibirli Kapısı Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, Metis Yayınları, İstanbul.
- ALEMDAR Korkmaz - KAYA Raşit (1993). *Radyo- Televizyonda Yeni Düzen Dünya Deneyi ve Türkiye'deki Arayışlar*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Anadolu'muzun Kıyafetlerine Dair, *Radyo*, Cilt I, Sayı 2, 15 Sonkanun 1942.
- ATAY Falih Rıfkı (1942) Güzel Türkçemiz Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3 (15 Şubat).
- Başlarken, *Radyo*, Cilt I, Sayı 1, 15 Birincikanun 1941.
- BELGE Burhan (1942) Radyo ve Gazete, *Radyo*, Cilt I, Sayı 4 (15 Mart).
- BENDERLİ Vecdi (1953) Radyo Neşriyatını Beğenmiyoruz, *Radyonun Sesi*, Sayı 9 (25 Nisan).
- 1935 Senesine Bir Bakış, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 1, 11 İkincikanun 1936.
- Breslau Radyosunda Ulvi Cemal ve Cemal Reşidin Eserleri, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 13, 4 Nisan 1936.
- ÇINARLI Mehmet (1977) Musikimiz ve TRT, *Hisar Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, Cilt XVII, Sayı 160 (Nisan).
- Eğlence Yerlerinin İflâsına Doğru!, *Radyo Haftası*, Cilt I, Sayı 8, 15 Temmuz 1950.
- Evin Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- Geçen Hafta Nelerden Hoşlanmadık, *Radyo Haftası*, Cilt I, Sayı 8, 15 Temmuz 1950.
- Harp ve Radyo, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.

- HİCRİ S. Sezen (1945) Radyo Konuşmaları, *İleri Yurt Aylık Kültür Dergisi*, Cilt I, Sayı 5-6 (Ağustos-Eylül).
- İzmir Radyosu ve Türkiye’de Televizyon, *Radyo Haftası*, Cilt I, Sayı 8, 15 Temmuz 1950.
- KAM Ruşen Ferit (1941) Mehterler, *Radyo*, Cilt I, Sayı 1 (15 Birincikanun).
- KAM Ruşen Ferit (1942). Mehterlere Dair, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3 (15 Şubat).
- Kitap Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- Konservatuvar Tiyatro Mektebi, *Radyo*, Cilt I, Sayı 1, 15 Birincikanun 1941.
- KÖSEMİHAL Mahmut R. (1942) Opera, *Radyo*, Cilt I, Sayı 4 (15 Mart).
- KURUOĞLU Huriye (2006) *Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo*, Nobel Yayın, Ankara.
- Mektep Neşriyatı, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- Meşhur Bestekârlar, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 13, 4 Nisan 1936.
- MÜNİR Hikmet (1953) Radyonun Sesi Üzerine, *Radyonun Sesi*, Sayı 1 (28 Şubat).
- Müzik Hareketleri, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- NADİ Yunus (1936) Memleketi Genel İlerleyiş Yolunda Yürütecek Vasıta: Kuvvetli Bir Radyo, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 3 (25 İkincikanun).
- Öğretilen Marş ve Türkülerden, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- ÖKTEM İmran (1942) Aile Hayatında Kaynanalara Düşen Vazifeler, *Radyo*, Cilt I, Sayı 8 (15 Temmuz).
- P. A. (1936) Modern Türkiye ve Radyo, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 1 (11 İkincikanun).
- PELİSTER Habil Âdem (1936) Üniversiteden Naklen Radyo ile Neşredilen Recep Peker’in İnkılâp Dersleri, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 13 (4 Nisan).
- Radyo Programı, *Radyo Programı*, Yıl 1, No 12, 28 Mart 1936.
- Radyoda Çocuk Kulübü, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- Radyoda Yabancı Dillerle Yaptığımız Neşriyat, *Radyo*, Cilt I, Sayı 4, 15 Mart 1942.
- Radyomuzda Çocuk Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 1, 15 Birincikanun 1941.
- Radyomuzda Halk Musiki Çalışmaları, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- Rauf Yekta, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- SARPER Selim (1942) Ankara Radyosu Milletın Emrinde, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3 (15 Şubat).
- SOM Can (2008) *Parazitli Demokrasi Demokrat Parti’nin Radyo Davası*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Şiir Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.
- TUNCEL Bedrettin (1942) Mizah ve Nasrettin Hoca, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3 (15 Şubat).
- TÖR Vedat Nedim (1942) Radyonun Büyüsü, *Radyo*, Cilt I, Sayı 4 (15 Mart).
- TÖZEM Kemal (1941) Radyofonik Tiyatro, *Radyo*, Cilt I, Sayı 1 (15 Birincikanun).
- Ziraat Takvimi Saati, *Radyo*, Cilt I, Sayı 3, 15 Şubat 1942.

EK : CHP Tarafından Halkevleri'nin 1936 Yılında Ankara Radyosu'nda Sunmaları Bildirilen Taslak Program:

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ CUMHURİYET ARŞİVİ
GENEL SEKRETERLİĞİ Ankara: 7 Aralık 1945

5
83568

Halkevi Başkanlığına

YAZILDI

Ünitedeki yıl içinde Ankara Radyosunda ara-
da bir Halkevi geceleri tertiplenmeyi düşünürüz. Ge-
gen yıllarda gecesi yapılmış olan Halkevleri ancak
gelecek yıllarda tekrar sıraya konabilecektir. 1946
yılında sizin de bir sanat ve folklor gecesi tertip-
lemenizi uygun görüyoruz. Bu gecelerin usulan alâka-
yı uyandırması, istenen halk ve sanat değerlerini be-
lirtebilmesi, bağlı listede gösterilen hususlarda böl-
genize ait kısımlar üzerinde dikkatle durmanız, ha-
zırlamanız ve merkezden gönderilecek arkadaşla iş-
birliği ederek bize ayrılacak yarım saatlik zamanı
güzelce doldurabilmeniz mümkün olacaktır. Bağlı liste-
yi iyice inceleyip program tasarruflarını şimdiden yapı-
rak bize göndermenizi rica ederiz. İki ay içinde bu
hususla dair kadiracı bir cevap veremiyen Halkevi
listeden çıkarılacaktır. Başarılar diler, güçlerinden
öperim.

Gönderilen Halkevleri:

- 1 - Maltya
- 2 - Zonguldak
- 3 - Tekat
- 4 - Acel - Mersin
- 5 - Antalya
- 6 - Gaziantep
- 7 - Tunceli - Elazığ
- 8 - Çoruh - Artvin
- 9 - Muğla
- 10 - Sivas
- 11 - Edirne
- 12 - Trabzon

C.H.P. Genel İdare
Kurulu Üyesinden
Konya Milletvekili

Sedad Çamralı

3

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

- I- Evlenme Adetleri
a) Kız İsteme
b) Nişan
c) Düğün
d) Kına

Burada gösterilen her kısmın mevzularile birlikte Türki ve mahal-
li adetlere göre sırasile oyunlarının tamam şekilleri

Esnaf teşkilâtı adetleri

- II- Sanata giriş
a) Çıraklık
b) Kalfalık
c) Ustalık

Bir Halk Sanatkârı veya iş sahiplerinin geçirmiş olduğu derece ve
safhaların adet hükmündeki mevzuları: (toplantılar)

- III- a) davet tarzı
b) Oturma
c) Sohbeta başlama
d) Türküler
e) Oyunlar muzikli, müziksiz muhtelif.
f) Daşılma

İçtimai ve terbiye bakımından çok değeri olan bu tarafımızın mev-
zularile birlikte temsili bir şekle koymak üzere ata sözleri, bilmecele,
fıkralar ,hikâyeler tekerlemeler yerine göre yerleştirmek..

Adet üzere bayramlar

- IV- a) Bahar bayramları
b) Çiftçi "
c) Ağaç dikme ve tabiat bayramı
d) Mevsim törenleri

Tabiate karşı

Halkın duygusunu belirten bu törenlerdeki eğlenceler de adet
üzere ~~yenide~~ yapılan oyunlar, Rakslar, Terennimlerin mevzularile birlikte
tatbik şekli.

Aşık Meselesi

- V- a) Karşılama
b) Duruşma
c) Ölçüşme (İmtihan ,boy ölçme, üstünlük olma)
d) Tartışma

Aşık, Halk Şairi Hayatının yaşama hususiyetlerine göre adet-
lerini belirtmek üzere temeli bir şekilde mevzularile birlikte terennum
tarzları.

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

-2- DEVLET KONGRESİ GENEL PROGRAMI
CUMHURİYET ERÇİ

- 1- Harplere ve Kahramanlık üzerine musikili hikâyeler
- 2- Aşk,sevdaya dair musikili hikâyeler
- 3- Tarihi vakalara dair " "
- 4- Halk içindeki tipleri canlandıran musikili "
- 5- Hayvanatı takliteden

- 6- Taklitli masallar
- 7- Hayvanlara dair masallar
- 8- Efsaneler(umumi

Aşık meclisindeki terennüm tarzları.

- 1- Medhiye(güzelleme)
- 2- Destan
- 3- Divan
- 4- Koşma
- 5- Müstezat
- 6- Semai
- 7- Kalendarı: gibi muhtelif tarzda söylenen türkü tipleri.

VI- Musikili Halk temsilleri

- a) Mevzulu oyunlar
- b) " taklitli oyunlar(aynı zamanda hayvanat kılığına girerek oynanan oyunlar)
- c) Kuklalar.

Pehlivanlığa dair adetler

- VII-
- a)Büyük pehlivanların hayatları
 - b)Nasıl yetiştikleri
 - c)Yaptıkları büyük güreşlere ait hikâyeler,Bunlar hakkında övmeler
 - d)Temsili şekilde adet üzere güreşler.

Bu kısımda çok mühim spor hikâyeleri ve Davul ,zurna ile çalınan Karakteristik Havalar vardır.

- 1- Pehlivan güreş havaları
 - 2- Yiğitleme, Kocaklama
 - 3- Cengi Harbi
 - 4- Kapaştırma
 - 5- Saldırışma
 - 6- Övme
- gibi çok kıymetli örnekler

Halk musikisinin önemli taraflarından biri olan Şehir,Kasaba,köy ağzı ile mahalli tarzlara göre söylenen , türkü tiplerinden

- 1- Maya
- 2- Hoyrat
- 3- Teçnis
- 4- Müstezat
- 5- Elezber
- 6- Kayabaşı
- 7- Kesik

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

-3-

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

- 8- Divan
9- Konuşma) Adetlere göre bu iki tip Bilhassa kadınlar
10- Mani) arasında.
11- Bayatı
12- Nevruz
13- neviler

Yukarıda olduğu gibi neviler.

Vilâyet hududu içinde Kaza, Nahiye, Köylerde bulunan Aşiretler-
deki adet ve gelenekler.

- IX- a) Tabiat Bayramları
b) Panayırılar
c) Pazarlar
d) Mevsim törenleri

- a) Doğum
b) Evlenme
c) Ölümler

Aşiretlerde

Bu adetlerin Şehirden farklı olan tarafları vardır. Bunları
belirtmek veya önemine göre tesbiti hususu için merkeze Haber vermek
faydalı olur.

- a) Bozlak
b) Ağıt
c) Dağ havaları
a) dağ övmeleri

Sahil bölgelerimizdeki Hususiyetler

- X- a) Gemi yapımı
b) Gemicilik
d) Balıkçılık

- 1) Gemicilik Hikâyeleri
2- " türküleri
3- Deniz efsaneleri
4- Menkibeler
5- Korsan türküleri

Burada da bölge hususiyetlerine göre adetler ve gelenekler
vardır ki, hayat ve iklim şartlarını belirten Türküler, oyunlar önemli
sayılırlar.

Oyunlar ve havalar

Her bölgenin kendi hususiyetini belirten mahalli, muzik ve
hareket oyunları.

- XI- 1- Zeybek
2- Halay
3- Bar
4- Heran

CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-4-

- a) Günlük hayatı tasvir eden oyunlar
- b) Efsaneleri Kahramanlık oyunları
- c) Bölge hususiyetine göre san'atı hareket taklidi yaparak oynanan oyunlar.
- d) Hayvanatı taklid eden oyunlar
- e) Harp oyunları
- f) Karşılamalar
- g) Taklidi oyunlar
- h) Esnaf taklidi oyunları

Bilhassa Kadın ve Erkek beraber oyunları, Genel bakımından burada Türkü nevirlerinden toplu hit listeyide bildiririz.

- XII. I- Mersiye, Ağıtlar
2- Düğünlerin ve safhasına ait türküler
3- Merasim türküleri
4- Kahramanlık türküleri
5- Cinayetleri tasvir eden türküler
6- Aşk türküleri
7- Askerlik ve Harp Türküleri
8- Hasretlik ve ayrılık türküleri
9- Maceraları canlandıran türküler
10- Günlük hayatı tasvir eden türküler
11- Aylara dair türküler
12- Hayvanata dair Türküler
13- Çiçeklik Türküleri (Ziraate dair)
14- İktisadi tarafı ifade eden türküler
15- Kuşlara dair Türküler
16- Yıldızlara dair Türküler
17- İrmaklar, Çaylar, pınarlar da dair Türküler
18- İçtimai Teşkillerde söylenen türküler
19- Mevsimlere dair türküler
- a) İlk bahar
 - b) Yaz
 - c) Sonbahar
 - d) Kış
- 20- Mizahi Türküler
21- Dağlara dair Türküler
22- Çoban Türküleri
23- Çiçeklere ve ağaçlara dair türküler
24- Eşkiya türküleri
25- Muhit ve memleketi mücheden türküler
26- Güzel övme türküleri
27- Yiğitliği övme türküleri
28- Küçük vakaları canlandıran türküler
29- Mevsimlere dair adetlerde söylenen türküler
30- Avcılık türküleri
31- Denizlere, göllere dair türküler
32- Balıkçılık Türküleri